

**LIETUVOS
EKONOMIKOS
TYRIMAS**
2003/2004

Vilnius
2003 m. rugsėjis

PARENGĖ

Aneta Piasecka
Andrius Bogdanovičius

TYRIMĄ REMIA

„Commercial Union Lietuva Gyvybės draudimas“
„Constructus“
„Kappa Packaging Baltic“
„Linas“
„Ragutis“
„Santa Monica Networks“
„Skanska Statyba“

TURINYS

ĮŽANGA	4
1 skyrius. MAKROEKONOMIKA	6
1.1. Šalies ūkis auga vis sparčiau	6
1.2. Eksportas auga sparčiau nei importas	9
1.3. Kainos auga sparčiau kitąmet	11
1.4. Nedarbas tolygiai mažėja	14
1.5. Mokesčių našta nesikeis	16
1.6. Litas gali silpnėti JAV dolerio atžvilgiu ...	17
2 skyrius. NAMŲ ŪKIAI	19
2.1. Namų ūkių pajamos sparčiai auga kitąmet	19
2.2. Darbo užmokestis vėl auga	21
2.3. Namų ūkiai šiemet taupys	22
daugiau, nei investuos	
3 skyrius. ĮMONIŲ FINANSAI	25
IR INVESTICIJOS	
3.1. Įmonių finansiniai rodikliai nesikeičia	25
3.2. Investicijoms skiriama	26
pelno dalis turėtų stabilizuotis	
4 skyrius. PINIGAI	27
4.1. VVP pelningumas krenta	27
4.2. Skolinimosi kaina mažėja	28
4.3. Taupymas auga	29
SANTRAUKA	31
TYRIMO EKSPERTAI	35

IŽANGA

Lietuvos laisvosios rinkos institutas (LLRI) pristato dvyliktąjį Lietuvos ekonomikos tyrimą, kuriame pateikiamos ekonomikos rodiklių patikslintos prognozės 2003-iesiems bei 2004 m. prognozės. Šis tyrimas buvo atliktas 2003 m. liepos-rugpjūčio mėnesiais.

LLRI tyrimas buvo pradėtas 1997 m. Jis remiasi rinkos dalyvių sutarimo paradigma, grindžiama racionalių lūkesčių teorija¹. Ši teorija teigia, kad ekonominis kintamasis gali būti siejamas su pastebimais procesais, o rinkos dalyviai formuoja savo vertinimus ir prognozes, susijusias su šiais procesais, panaudodami visą jiems prieinamą informaciją. Vertinimai ir prognozės yra tuo patikimesni, kuo daugiau informacijos turi rinkos dalyviai. Tikėtina, kad daugiausia informacijos apie ekonomikos procesus turi asmenys, nuolat naudojantys ją savo tiesioginėje veikloje, o jų veiklos sėkmė atspindi informacijos apdorojimo gebėjimus.

Pagrindinis LLRI tyrimo tikslas – pateikti Lietuvos ekonomikos rodiklių vertinimus ir prognozes, paremtas rinkos dalyvių nuomone, apžvelgti veiksnius, galėjusius turėti įtakos respondentų vertinimams ir lūkesčiams. Šiuo tyrimu taip pat siekiama palyginti rinkos dalyvių vertinimus su oficialių institucijų ir kitų šaltinių duomenimis, pateikti ryškesnių skirtumų interpretacijas.

LLRI tyrimas yra grindžiamas kitokia metodologija nei oficiali statistika, tad juo siekiama pateikti alternatyvius ekonomikos rodiklių vertinimus ir prognozes. LLRI tyrimas skiriasi nuo oficialios statistikos trimis esminiais aspektais. Pirmia, LLRI tyrimo metu pagrindinius apibendrinimus

daro patys rinkos dalyviai, tuo tarpu Lietuvos Statistikos departamentas (SD) iš verslo aplinkos renka unikalią, neapibendrintą informaciją, kurią vėliau apibendrina statistiniais metodais. Antra, LLRI tyrimas remiasi geranorišku rinkos dalyvių dalyvavimu vertinant rinkos procesus, o SD gauna iš įmonių privalomas detalias ataskaitas (namų ūkiai gali atsisakyti dalyvauti tyrime). Trečia, LLRI tyrimo metu nagrinėjami laisvai pasirinkti rodikliai, o jų apibrėžimus lemia jų nauja planuojant ekonominę veiklą. SD tiria privalomą rodiklių sąrašą pagal suderintą metodiką. Be to, LLRI parenka įvairiapusišką informaciją ir operatyviai pateikia tyrimo rezultatus. Šios prielaidos leidžia tikėtis, kad LLRI tyrimas turi praktinę vertę rinkos dalyviams.

Rinkos dalyvių prognozės pateikiamos 4 skyriuose. Pirmasis skyrius nagrinėja bendrojo vidaus produkto (BVP) augimą, šešėlinės ekonomikos dalį BVP, importo ir eksporto pokyčius, vartojimo ir gamintojų kainų pokyčius, nedarbo lygį, mokesčių naštos dydį nuo BVP ir prognozuojamą lito ir JAV dolerio kursą. Antrajame skyriuje aptariami namų ūkių rodikliai: darbo užmokeskis, namų ūkių pajamos bei investicijoms ir sutaupoms skiriamos pajamų dalys. Trečiasis skyrius yra skirtas įmonių rodikliams: įmonių pelningumui, nuosavo kapitalo gražai ir investicijoms, mokslui ir inovacijoms skiriamai išlaidų daliai. Ketvirtame skyriuje pristatome skolinimosi 1 ir 5 metams litais kainą, 3 mėnesių trukmės VVP pelningumą bei ne bankų paskolų rinkos dalį. Atkreipiame dėmesį, kad šio tyrimo metu atsisakėme klausimo apie skolinimosi eurus kainą. Kiekvieno skyriaus pabaigoje lentelėje pateikiami apibendrinti tyrimo rezultatai.

¹ Vienas žinomiausių ekspertų sutarimo paradigma grindžiamų tyrimų yra nuo 1946 m. JAV atliekamas „Livingston“ tyrimas. Jo rezultatai reguliariai skelbiami Filadelfijos Federalinio Rezervo banko interneto puslapyje <http://www.phil.frb.org>.

Šioje apklausoje dalyvavo 66 ekspertai. Respondentų atranka nėra reprezentacinė: tyrimo dalyviai neskirstomi pagal jų atstovaujamas veiklos rūšis, įmones ar regionus—dalyvauti apklausoje kviečiami sėkmingai dirbančių įmonių darbuotojai. Respondentai prašomi nurodyti ne atstovaujamos įmonės ar šakos rodiklius, bet bendras šalies realijas atitinkančias reikšmes, remdamiesi visa jiems prieinama informacija. Reikia paminėti, kad apklausos respondentų prašome nurodyti tik tų rodiklių vertinimus ir prognozes, kuriuos, jų nuomone, jie gali įvertinti. Dauguma šios apklausos respondentų dalyvavo LLRI tyrime ir anksčiau. Apklauskos dalyvių sąrašas pateikiamas studijos pabaigoje.

Apibendrintos LLRI tyrimo dalyvių prognozės yra lyginamos su oficialių Lietuvos ir tarptautinių institucijų, taip pat privačių įstaigų prognozėmis. Lyginant rodiklius atsižvelgiama į apibrėžimų skir-

tumus. Reikia atkreipti dėmesį, kad kai kurie iš LLRI tyrimo rodiklių—šešėlinė ekonomika, namų ūkių investicijos, įmonių investuojamo pelno dalis, įmonių išlaidų dalis mokslui ir inovacijoms ir ne bankų paskolų rinkos dalis—nėra nagrinėjami arba yra nereguliariai tiriami oficialių institucijų. Be to, oficialios institucijos nepateikia daugelio rodiklių prognozių. Tad LLRI tyrimo rezultatai yra šia prasme unikalūs.

Kaip ir anksčiau, ekspertų prognozės lyginamos ne tik su kitais šaltiniais, bet ir su jų anksčiau pateiktomis prognozėmis. Studijoje taip pat nagrinėjamos rinkos dalyvių vertinimų ir prognozių tendencijos remiantis ankstesnių, jau vienuolikos apklausų rezultatais.

LLRI dėkoja tyrimo dalyviams ir rėmėjams, taip pat visiems, suteikusiems pastabų ir pasiūlymų.

1 skyrius. MAKROEKONOMIKA

1.1. Šalies ūkis auga vis sparčiau

2003 m. liepos-rugpjūčio mėnesiais LLRI atlikto tyrimo duomenimis, Lietuvos ūkio augimas spartėja. **Rinkos dalyvių nuomone, 2003 m. Lietuvos bendrasis vidaus produktas (BVP) augs 6,2 proc., palyginti su 5,2 proc. 2002 m. Manoma, kad 2004 m. ūkio plėtros tempai iš esmės nesikeis ir bus 6,1 proc.**

LLRI tyrime bendrasis vidaus produktas suprantamas kaip per laikotarpį galutiniam vartojimui šalies viduje pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų vertė, įtraukiant ir šešėlinėje rinkoje sukurtą vertę. LLRI tyrimų rezultatai rodo, kad rinkos dalyvių lūkesčiai gerėja—šių metų viduryje rinkos dalyviai 1.1 proc. punkto padidino sausio mėnesį skelbtą ūkio augimo prognozę.

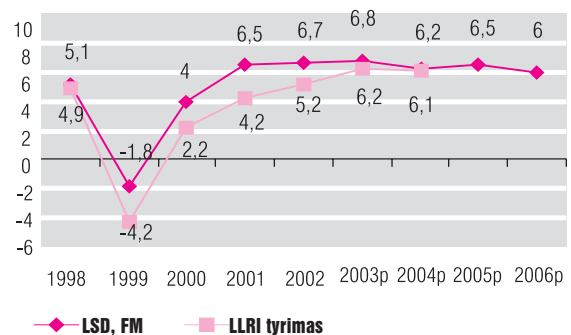
Tyrimo duomenimis, ekonomikos augimą ir toliau lemia vidaus rinkos ir eksporto plėtra (žr. 1.2 skirsnį). Anot rinkos dalyvių, šiemet eksportas augs kiek sparčiau nei pernai, toliau mažės nedarbas (žr. 1.4 skirsnį), augs žmonių pajamos (žr. 2.1 skirsnį). Teigiamus lūkesčius stiprina artėjanti narystė Europos Sąjungoje. 2003 m. gegužės mėnesį vykusio referendumo metu dauguma Lietuvos gyventojų pritarė Lietuvos narystei ES. LLRI tyrimas rodo, kad rinkos dalyviai vieningai teigiamai vertina Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą perspektyvas.

Paklausti, kada tikimasi stipriausio ES narystės poveikio mūsų šalies ekonomikai, dauguma tyrimo dalyvių nurodė 2005-2007 m.²

Kaip ir anksčiau, rinkos dalyviai pateikia santūresnes prognozes dėl šalies ūkio augimo nei oficialios institucijos. Anot Finansų ministerijos, Lietuvos BVP 2003 m. augs 6,8 proc., tačiau 2004 m. prognozės beveik sutampa. Finansų ministerija šiemet du kartus didino 2003-ųjų BVP augimo prognozę: balandžio mėnesį nuo 4,9 proc. iki 6,1 proc. ir rugsėjo mėnesį dar 0,7 proc. punkto. 2004 m. prognozė buvo padidinta balandžio mėnesį nuo 5,4 proc. iki 6,2 proc.³

1.1 grafikas

BVP augimas, proc.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos finansų ministerija, Lietuvos laisvosios rinkos institutas

² Europos komiteto 2002 m. atlikto tyrimo „Lietuvos integracijos į ES finansinių, ekonominių ir socialinių pasekmių susisteminimas ir analizė“ išvadose teigiama, kad dėl integracijos į ES poveikio Lietuvos BVP 2002-2009 metais augs apie 1,14 proc. punkto sparčiau.

³ Lietuvos Finansų ministerija, Lietuvos ūkio plėtros prognozė 2003–2006 metams (2000 metų kainomis), <http://www.finmin.lt/finmin/index.jsp>.

Dauguma vietinių ir tarptautinių institucijų taip pat didino Lietuvos ekonomikos plėtros prognozes (žr. 1.1 lentelę). Vilniaus bankas padidino Lietuvos 2003 m. BVP augimo prognozę liepos mėnesį nuo 5,5 proc. iki 6,5 proc.⁴; „Hansabank“ balandį – nuo 5,5 proc.⁵ iki 6,2 proc.⁶; „Nordea“ gegužės mėnesį – nuo 5,3 proc. iki 5,9 proc.⁷ Tarptautinis valiutos fondas (TVF) prognozę didino du kartus – šių metų kovo mėnesį nuo 4,8 proc. iki 5,3 proc.⁸ ir birželio mėnesį iki 5,8 proc.⁹ Europos Komisija padidino Lietuvos BVP augimo prognozę šių metų balandžio mėnesį nuo 3,5 proc. iki 4,5 proc.¹⁰

Išankstiniais Lietuvos Statistikos departamento (SD) duomenimis, 2003 m. pirmąjį pusmetį surašyta

1.1 lentelė

Lietuvos BVP augimo prognozės*

	2003	2004
EK	4,5 (3,5)	5,0
LB Kiel	5,0	5,0
SEB	5,6 (5,0)	6,1 (5,6)
TVF	5,8 (5,3)	6,2 (5,7)
Nordea	5,9 (5,3)	6,8
LLRI	6,2 (5,1)	6,1
HB	6,2 (5,5)	6,3
VB	6,5 (5,5)	5,5 – 6,0
FM	6,8 (6,1)	6,2 (5,4)

* skliausteliuose pateiktos ankstesnės prognozės
 Santrumpos: EK – Europos Komisija, LB Kiel¹¹, SEB – Skandinaviska Enskilda Banken¹², TVF – Tarptautinis valiutos fondas, LLRI – Lietuvos laisvosios rinkos instituto tyrimas, HB – Hansabank, VB – Vilniaus bankas, FM – Finansų ministerija.

1.2 lentelė

BVP augimo prognozės

	2003		2004	
	TVF	EK	TVF	EK
Pasaulis	3,2	3,2	4,1	3,7
JAV	2,2	2,4	3,6	2,5
Euro zona	1,1	1	2,3	2,3-2,4
ES šalys kandidatės	-	3,5	-	4,3
Japonija	0,8	1,5	1,0	1,3
Pereinamojo laikotarpio šalys	4,0	-	4,1	-
Rusija	4,0		3,5	

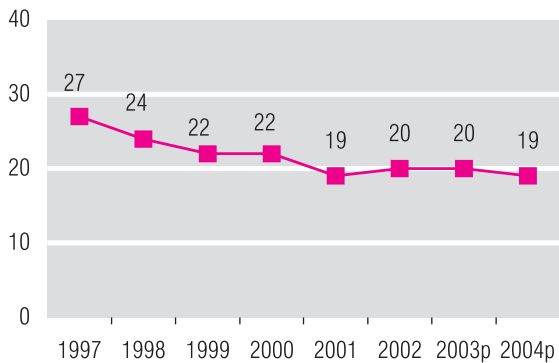
Šaltiniai: Tarptautinis valiutos fondas, Europos Komisija

25,608 mlrd. litų bendrojo vidaus produkto veikusiomis kainomis. Palyginti su 2002 m. atitinkamu laikotarpiu, BVP padidėjo 7,7 proc. Labiausiai augo su gamyba ir vartojimu susijusios veiklos: apdirbamoji pramonė, elektros, dujų ir vandens tiekimas, statyba, didmeninė ir mažmeninė.

Lietuvos ūkio plėtra priklauso nuo pasaulio rinkų raidos. Tiek JAV, tiek euro zonos – pagrindinės Lietuvos eksporto rinkos – augo vangiai 2003 m. pirmąjį pusmetį. Šių metų antroje pusėje tikimasi palankesnių tendencijų. TVF ir Europos Komisija prognozuoja, kad pasaulio ekonomika šiemet augs 3,2 proc. (žr. 1.2 lentelę). TVF šių metų balandžio mėnesį sumažino tiek pasaulio, tiek JAV ir euro zonos 2002 m. rugsėjo mėnesį skelbtas prognozes¹³. Europos Komisijos nuomone, šiemet euro zona vidutiniškai augs 1 proc. (ES – 3 proc.),

⁴ Vilniaus bankas, Lietuvos makroekonomikos apžvalga, Nr. 2 (14), 07 2003, p. 12.
⁵ Hansabank Markets, The Baltic Outlook, 2002 08 28, p. 3.
⁶ Hansabank Markets, The Baltic Outlook, 2003 04 10, p.3.
⁷ Andružytė R., Baltijos šalių augimas tęsiasi, Verslo žinios, 2003 05 21.
⁸ IMF, Republic of Lithuania: Third Review Under the Stand-by Agreement, March 2003, IMF Country Report No. 03/55, p. 17.
⁹ Lithuania – 2003 Article IV Consultation, Concluding Statement of the Mission, 2003 06 13, <https://www.imf.org/external/np/ms/2003/061303.htm>
¹⁰ European Commission, European Economy. Enlargement Papers, No 15, April 2003, p. 27.
¹¹ Verslo žinios, „LB Kiel“ nemato kliūčių plėtrai, 2003 02 26.
¹² Linkaitis M., SEB Lietuvoje įžvelgia sparčiai bręstantį ūkį, Verslo žinios, 2002 10 11. BNS, Lietuva pagal ekonomikos augimą lenks Estiją, tačiau nusileis Latvijai, prognozuoja SEB, 2003 04 08.
¹³ International Monetary Fund, IMF Survey, Volume 32, No. 7, 2003 04 21, p. 119.

1.2 grafikas

Šešėlinės ekonomikos dalis BVP, proc.

Šaltinis: Lietuvos laisvosios rinkos institutas

o 2004 m. spartesnis darbo vietų kūrimas, investicijų augimas ir pasaulio rinkų plėtra turėtų spartinti ekonomikos plėtrą, nors pažymima, kad šios prognozės vertintinos atsargiai¹⁴. Tuo tarpu šalių kandidačių ekonomikų plėtra, Europos Komisijos nuomone, turėtų siekti 3,5 proc. 2003 m. ir 4,3 proc. 2004 m.¹⁵ Europos centrinio banko apklausti euro zonos ekonomistai prognozuoja mažesnę euro zonos ūkio prieaugį–0,7 proc. 2003 m. ir 1,7 proc. 2004 m.¹⁶

Rinkos dalyvių lūkesčius augina tęsiamas privatizavimas, demonopolizavimas (plačiau apie telekomunikacijų rinką žr. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos ekonomikos tyrimas 2002/2003), nuo 2004 m. pradedama diegti privataus kaupiamojo pensijų draudimo sistema.

2003 m. privatizuotos laivininkystės bendrovės „Klaipėdos transporto laivynas“ ir „Lietuvos jūrų laivininkystė“. Baigiasi keturių alkoholio gamybos bendrovių–„Vilniaus degtinė“, „Stumbras“, „Alita“ ir „Anyksčių vynas“–privatizavimas. Reikia paminėti, kad valstybės monopolio stipriojo alkoholio gamybai

panaikinimas atidėtas iki 2004 m. sausio 1 d. Baigiamos derybos dėl 34 proc. „Lietuvos dujų“ akcijų paketo pardavimo Rusijos bendrovei „Gazprom“¹⁷. Pradėtas nuo „Lietuvos energijos“ atskirtų įmonių „Rytų skirstomieji tinklai“ ir „Vakarų skirstomieji tinklai“ privatizavimas (sudaryti elektros bendrovių potencialių pirkėjų sąrašai, lapkričio mėnesį laukiama galutinių pasiūlymų). „Lietuvos avialinijų“ privatizavimas atidėtas pasitraukus iš privatizavimo konkurso vieninteliam potencialiam pirkėjui („SAS“). Reikia paminėti, kad 2003 m. birželio mėn. Vyriausybė pakeitė nutarimus dėl valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo ir 10 kartų sumažino investicinių pasiūlymų įtaką vertinant viešo konkurso ir tiesioginių derybų dalyvių pateiktus finansinius pasiūlymus. Nuo šiol laimėtojai turės būti pripažintas dalyvis, pasiūlęs didesnę kainą už akcijas ir „optimalias“ investicijas.

Anot rinkos dalyvių, šešėlinės ekonomikos apimtys nesikeičia (žr. 1.2 grafika). **Prognozuojama, kad 2003 m., kaip ir 2002-aisiais, šešėlinė ekonomika sudarys 20 proc. BVP, o 2004 m. jos mažės iki 19 proc.** Šešėlinė ekonomika apibūdinama kaip per metus galutiniam vartojimui šalies viduje pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų, oficialiai nedeklaruojamų dėl mokesčių ar reguliavimų, dalis visame BVP.

Šių metų pradžioje rinkos dalyviai tikėjosi, kad 2003 m. šešėlinės ekonomikos truputį mažės, tačiau liepos mėnesį jie vis dėlto padidino savo prognozę iki 2002 m. lygio. Kaip rodo tyrimas, šešėlinei ekonomikai mažėti trukdo nemažėjanti mokesčių našta (žr. 1.5 skirsnį). Neapskaitomą veiklą ypač skatina toliau didinami cigarečių akcizai, kurie didina kainų skirtumus su kaimyninėmis šalimis, taigi ir paskatas vengti mokesčius. Nuo šių metų kovo įsigaliojus naujiems tabako gaminių akcizams (akcizas buvo padidintas nuo 36 iki 53,9 lito už tūkstantį

¹⁴ European Commission, European Economy, No2/2003. Economic Forecasts, Spring 2003, p. 32. http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/european_economy/forecasts_en.htm

¹⁵ European Commission, European Economy, Enlargement Papers, No 15, April 2003, p. 5.

¹⁶ Verslo žinios, Mažinamos euro zonos ūkio augimo prognozės, 2003 08 11.

¹⁷ 2002 m. 35,49 proc. „Lietuvos dujų“ akcijų parduota „Ruhrgas“ ir „E.ON Energie“.

cigarečių vienetų¹⁸⁾ ir pabrangus tabako gaminiams, suaktyvėjo nelegali cigarečių prekyba. Lietuvos prekybininkų duomenimis, nelegalūs produktai užima apie 30 proc. šalies tabako rinkos¹⁹⁾.

Šešėlinei ekonomikai mažėti trukdo išaugusi individualiųjų įmonių mokesčių našta. Nuo 2003 m. individualiosios įmonės, be 15 proc. pelno mokesčio, privalo mokėti ir 15 proc. pajamų mokesťį nuo tos pajamų dalies, kurią IĮ savininkai naudoja savo reikmėms (plačiau apie tai žr. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos ekonomikos tyrimas 2002/2003).

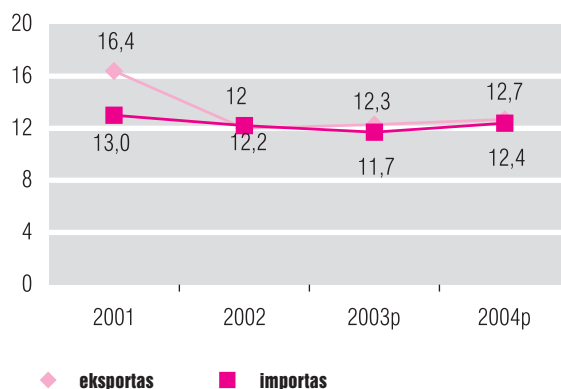
Individualiųjų įmonių verslo sąlygos blogės priėmus šiuo metu svarstomą Individualiųjų įmonių įstatymo projektą. Be kitų apribojimų įstatymo projekte numatyta, kad fizinis asmuo galės turėti tik vieną individualiąją įmonę, o individualiosios įmonės savininku galės būti tik vienas fizinis asmuo. Be to, IĮ savininkai negalės būti tikrųjų ūkinių bendrijų nariais ar komandinių ūkinių bendrijų tikraisiais nariais. Taip siekiama apginti kreditorių interesus. Tačiau tokios nuostatos įteisina visiškai nepagrįstą asmens teisių suvaržymą, jos gali versti daugelį įmonių užsidaryti, nes dėl finansinės bei organizacinės naštos ne visos įmonės norės ar galės reorganizuotis²⁰⁾. Tikėtina, kad tai gali stumti IĮ savininkus į šešėlį.

1.2. Eksportas augs sparčiau nei importas

Rinkos dalyviai mano, kad šiemet eksporto augimas truputį spartės, tuo tarpu importo lėtės, ir, priešingai nei 2002 m., eksportas vėl augs sparčiau nei importas. LLRI tyrime vertinamas deklaruojamų ir nedeklaruojamų importuotų ir eksportuotų prekių ir paslaugų vertės pokytis.

1.3 grafikas

Užsienio prekybos augimas, proc.

Šaltinis: Lietuvos laisvosios rinkos institutas

Prognozuojama, kad 2003 m. eksportas augs 12,3 proc., o importas – 11,7 proc. Šių metų liepos mėnesį rinkos dalyviai sumažino ankstesnę importo augimo prognozę 1.1 proc. punkto, o eksporto augimo prognozės nepakeitė. 2004 m. užsienio prekybos, ypač importo, augimas turėtų spartėti. **Anot rinkos dalyvių, 2004 m. eksportas turėtų didėti 12,7 proc., o importas – 12,4 proc.** Kaip rodo tyrimo rezultatai, eksportas ir toliau augs sparčiau nei importas.

Prognozės dėl spartesnio eksporto augimo greičiausiai susijusios su laukiamu JAV ir euro zonos ekonomikų atsigavimu (žr. 1.1 skirsnį). Teigiamus lūkesčius taip pat stiprina artėjanti Lietuvos narystė Europos Sąjungoje. Kaip minėta anksčiau, importo augimo prognozė buvo gerokai sumažinta. Tai gali atspindėti po 2001 m. šuolio lėtėjančius investicinius procesus, taigi ir mažėjančių importuojamų investicinių prekių poreikį. Kita galima priežastis – silpnėjant doleriui, kuris dažnai naudojamas importo atsiskaitymuose, mažėja litais išreikšta importo vertė. Be to, sumažinta importo augimo prognozė gali būti siejama su sumenkusiais

¹⁸⁾ Specifinis akcizo elementas buvo padidintas 30,6 iki 42,6 lito už tūkstantį cigarečių vienetų. Lietuva yra įsipareigojusi didinti cigarečių akcizą, kol jis pasieks minimalią ES akcizo normą 2009 m. pabaigoje. Nuo 2003 m. minimali tabako akcizo norma ES šalyse negali būti mažesnė kaip 64 eurais (220,8 lito) už 1000 cigarečių. Dabar Lietuvoje populiariausių cigarečių rūšių akcizas siekia 42 proc.

¹⁹⁾ Ambrazas G., Akcizų didinimas skatina šešėlinę ekonomiką, Respublika, 2002 11 28. Markevičienė E., Brangstančios cigaretės skatina nelegalią prekybą, Lietuvos žinios, 2002 11 27.

²⁰⁾ Plačiau apie LLRI išvadas dėl Individualiųjų įmonių įstatymo projekto <http://www.lrinka.lt/Tyrimai/Imones/Indim.phtml>.

lūkesčiais dėl gyventojų pajamų ir kasdienio vartojimo reikmėms skiriamų lėšų augimo (žr. 2.1 ir 2.2 skirsnius).

Kitų institucijų prognozės dėl Lietuvos užsienio prekybos augimo skiriasi, tačiau vieningai sutariama, kad eksportas augs sparčiau nei importas. Panašiai kaip ir rinkos dalyviai, „Nordea“ prognozuoja, kad šiemet Lietuvos eksporto augimas truputį spartės, o importo lėtės. Manoma, kad eksportas augs 12 proc., o importas 11 proc. „Nordea“ nuomone, 2004 m. didės tiek eksporto, tiek importo augimas, bet eksporto plėtros tempai ir toliau lenks importo (atitinkamai 14 ir 12 proc.)²¹.

„Hansabank“ pateikia didesnes tiek eksporto, tiek importo augimo prognozes nei rinkos dalyviai. Tačiau priešingai nei rinkos dalyviai, „Hansabank“ 2003-iesiems prognozuoja spartesnę ne tik eksporto, bei ir importo augimą, o 2004 m. tikimasi importo augimo lėtėjimo. „Hansabank“ teigimu, 2003 m. Lietuvos eksportas augs 14,3 proc., importas–12,9 proc. 2004-ųjų prognozės yra atitinkamai 15,7 proc. ir 12 proc.²²

Rinkos dalyvių lūkesčiai skiriasi ir nuo Europos Komisijos prognozuojamų tendencijų. Europos Komisija mano, kad mūsų šalies užsienio prekybos augimas šiemet ir toliau lėtės: eksportas augs 9 proc., o importas–6,5 proc. 2004-iesiems prognozuojamas spartesnis augimas – atitinkamai 10 proc. ir 9,5 proc.²³

Negalutiniais muitinės deklaracijų duomenimis, per septynis 2003 m. mėnesius, palyginti su 2002 m. tuo pačiu laikotarpiu, Lietuvos eksportas padidėjo 7,5 proc., importas–2,9 proc.²⁴ Lietuvos užsienio prekybos deficitas sudarė 4,216 mlrd. litų ir buvo

8,3 proc. mažesnis nei praėjusiais metais. Oficialiais duomenimis, šiemet mažėjo eksportas į ES ir NVS. Eksporto į ES mažėjimą daugiausia lėmė tai, kad „Mažeikių nafta“ produkciją ėmė eksportuoti per Šveicariją, kuri nėra ES narė, o iki šių metų nafta buvo eksportuojama per Didžiąją Britaniją²⁵.

Dėl stojimo į ES 2003-ieji yra paskutiniai metai, kai dar galios daugelis dabartinių ribojimų arba bus galima pasinaudoti naujomis protekcionistinėmis priemonėmis. Įstojus į ES, bus panaikinti tarifiniai ir netarifiniai prekybos barjerai su ES šalimis-narėmis. Kita vertus, Lietuva privalės taikyti vieningą ES muitų režimą ir bendras ES rinkos apsaugos priemones prekybai su trečiosiomis šalimis (plačiau žr. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos ekonomikos tyrimas 2002/2003). Lietuvai tapus ES nare, neteks galios laisvosios prekybos sutartys su 12 užsienio valstybių²⁶, iš kurių penkios netaps ES narėmis.

Kaip rodo ŪM atliktas tyrimas, apie 30 proc. įvežamų prekių iš trečiųjų šalių, pagrindinių užsienio prekybos partnerių, vidutiniškai kainuos 5,6 proc. brangiau²⁷. Tačiau manoma, kad importas iš trečiųjų šalių brangs mažiau, nes prekėms pabrangus vienoje valstybėje, bus ieškoma pigesnių alternatyvų, deramasi su tiekėjais ir gamintojais dėl nuolaidų.

Lietuvos eksporto rodikliams įtakos turės 2003 m. birželio mėnesį padidinti Rusijos importo muitai 3-7 metų automobiliams, kuriuos į šalį įveža fiziniai asmenys. Iki šiol net 80 proc. tokių automobilių importuodavo Rusijos gyventojai²⁸. Lietuvos užsienio prekybai reikšmingas ir Lietuvos ir Turkijos muitų tekstilės gaminiams panaikinimas nuo 2003 m. liepos 1 d.²⁹

²¹ Andružytė R., Baltijos šalių augimas tęsiasi, 2003 05 21.

²² Hansabank Markets, The Baltic Outlook, 2003 04 10, p. 23.

²³ European Commission, European Economy. Enlargement Papers, No 15, April 2003, p. 27.

²⁴ Lietuvos statistikos departamentas, 2003 m. sausio-liepos mėn. Lietuvos eksportas išaugo 7,5 procento, 2003 09 11. <http://www.std.lt>

²⁵ SD duomenimis, per septynis šių metų mėnesius mineraliniai produktai sudarė 19 proc. viso Lietuvos eksporto.

²⁶ Bulgarija, Kroatija, Rumunija, Turkija, Ukraina, Čekija, Lenkija, Slovakija, Slovėnija, Vengrija, Estija ir Latvija. Pirmosios penkios valstybės netaps ES narėmis nuo 2004 m. gegužės.

²⁷ Andružytė R., Nečiūnienė L., Muitis įveiks derybomis, Verslo žinios, 2003 08 20.

²⁸ Linkaitis M., Naujas smūgis naudotų mašinų verslui, Verslo žinios, 2003 06 25.

²⁹ 1997 m. birželį pasirašyta Lietuvos ir Turkijos laisvosios prekybos sutartis numatė, kad Lietuva netaiko importo muitų turkiškos kilmės pramoninėms prekėms, išskyrus tekstilės gaminius. Iki šiol į Lietuvą įvežamiems tekstilės gaminiams buvo taikomas 15 proc. muitas.

Taigi rinkos dalyvių nuomone, 2003 m. paspartėjus eksporto augimui ir sulėtėjus importo augimui, eksportas turėtų augti sparčiau nei importas. 2004 m. tiek eksporto, tiek importo augimas turėtų spartėti. Eksportas ir toliau augs sparčiau nei importas.

1.3. Kainos augs sparčiau kitamet

Rinkos dalyviai prognozuoja, kad 2003 m. kainų augimas bus panašus kaip ir 2002-aisias, tuo tarpu 2004 m. kainos augs daug sparčiau. LLRI tyrimo ekspertai vertina prekių ir paslaugų, skirtų vartojimui namų ūkyje, vidutinių kainų pokytį laikotarpiu pabaigoje.

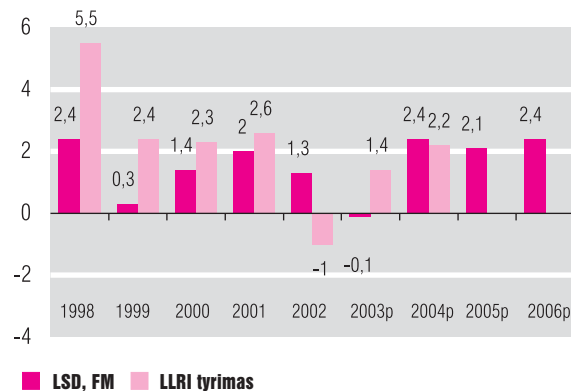
Pasak rinkos dalyvių, 2003 m. pabaigoje vartojimo prekių ir paslaugų kainos išaugs 1.4 proc., o gamintojų –1,1 proc. Kainas kilti skatina namų ūkių pajamų augimas (žr. 2.1 skirsnį) ir didėjančio ilgalaikio vartojimo auginama vidaus paklausa (žr. 2.3 skirsnį), o tam įtakos turi mažėjantis nedarbas (žr. 1.4 skirsnį), kylantis darbo užmokestis (žr. 2.2 skirsnį).

Šių metų pradžioje rinkos dalyviai tikėjosi daug spartesnio kainų augimo, tačiau liepos mėnesį vartojimo prekių ir paslaugų kainų augimo prognozė buvo sumažinta 1 proc. punktu, o gamintojų –0.7 proc. punkto. Tikėtina, kad rinkos dalyviai sumažino prognozes sumenkus lūkesčiams dėl namų ūkių pajamų ir kasdieniam vartojimui skiriamų lėšų augimo. Kaip rodo patikslintos prognozės, augant namų ūkių pajamoms, daugiau bus taupoma ir investuojama, tačiau kasdienio vartojimo sumos didės labai nedaug (žr. 2.3 skirsnį). Taigi laukiama ir mažesnio vartojimo augimo poveikio kainų lygiui.

Kainoms sparčiau kilti trukdo stiprėjanti konkurencija vidaus rinkoje, kurią didina auganti vidaus pasiūla smukus eksporto rinkoms ir išaugus lito kursui. Mažėjimo linkme kainų lygį veikia ir augantis darbo našumas.

1.4 grafikas

Vartotojų kainų pokyčiai, proc.

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos finansų ministerija, Lietuvos laisvosios rinkos institutas

Rinkos dalyvių vartojimo prekių ir paslaugų kainų augimo prognozėms įtakos turi mokesčių politikos bei monopolinių ir valstybės reguliuojamų kainų pokyčiai. Bendrą kainų lygį mažina nuo 2003 m. pradžios įsigaliojęs lengvatinis 5 proc. PVM tarifas šviežiai atšaldytai mėsei ir paukštienai. Nuo liepos mėnesio atpigo gamtinės dujos sumažinus viršutinę kainos ribą reguliuojamiems vartotojams (gyventojams ir kitiems nedideliems vartotojams)³⁰. Kita vertus, kainas didina tolesnis akcizų tarifų derinimas su minimaliomis ES normomis. Dyzelino kaina šoktelėjo 15 centų šių metų pradžioje padidinus dyzelino akcizą nuo 720 iki 860 Lt už toną³¹. Nuo 2003 m. kovo mėnesio buvo padidintas cigarečių akcizas (žr. 1.1 skirsnį), pabranginęs cigaretės 20-30 ct.

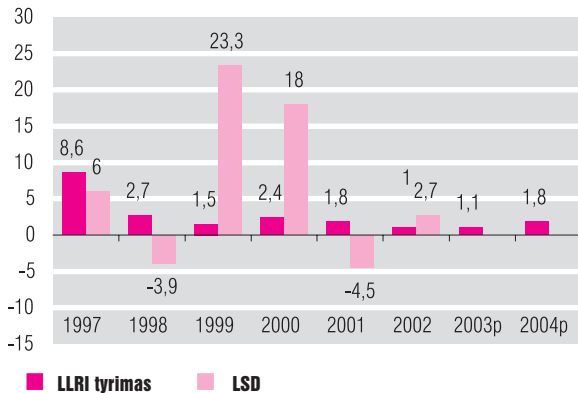
Ryšio paslaugos brango sausio mėnesį padidinus abonentinį mokesį už fiksuoto telefono ryšio liniją socialiai remtiniems asmenims. Kita vertus, „Lietuvos telekomas“ nuo rugsėjo mėnesio sumažino fiksuoto telefono ryšio pokalbių kainas³²

³⁰ Dujų kainos perskaičiuotos dėl JAV dolerio kurso smukimo pingant iš Rusijos importuojamoms dujoms. Šilumos tiekimo įmonių bei kitų laisvųjų vartotojų perkamų dujų kainos pradėtos reguliuoti nuo 2003 m.

³¹ BNS, Lietuvoje vėl pabrango degalai, 2003 02 27.

³² Vietiniai pokalbiai ne piko metu atpigo 63 proc. iki 3 ct/min., o tarp miestiniai pokalbiai ne piko metu atpigo 70 proc. iki 9 ct/min.

1.5 grafikas

Gamintojų prekių ir paslaugų kainų pokyčiai, proc.

Šaltiniai: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos statistikos departamentas

bei telefono linijos įrengimo ir interneto paslaugų kainas, o liepos pabaigoje ir nuo spalio mėnesio buvo reikšmingai sumažinti tarptautinių pokalbių tarifai³³.

2004 m. kainų augimas turėtų pastebimai spartėti. **Rinkos dalyviai prognozuoja, kad per 2004 m. vartojimo prekių ir paslaugų kainos didės 2,2 proc., gamintojų–1,8 proc.** Tokie lūkesčiai greičiausiai siejami su toliau mažėsiančiu nedarbu bei sparčiai didėsiančiu darbo užmokesčiu ir namų ūkių pajamomis, kurios savo ruožtu augins vidaus vartojimą. Kaip rodo LLRI tyrimas, priešingai nei šiemet, 2004 m. sparčiai daugės ne tik namų ūkių investicijų, bet ir kasdieniam vartojimui skiriamų lėšų (žr. 2.3 skirsnį). Be to, kitų metų kainų augimas siejamas su narystės Europos Sąjungoje poveikiu kainų lygiui mūsų šalyje–pasikeitus užsienio prekybos režimui, brangs daugelis importuojamų prekių ir žaliavų (žr. 1.2 skirsnį)³⁴.

Kainų lygiui įtakos turės valdžios sprendimai. Nuo 2004 m. įsigalios 5 proc. PVM už vaistus ir medicinos prekes³⁵. Bus panaikintas lengvatinis PVM tarifas už gyvenamųjų patalpų šildymą, toliau didės cigarečių ir degalų akcizų tarifai. Nuo 2004

m. dėl elektros energijos vartojimo augimo bus mažinamos elektros perdavimo ir paskirstymo viršutinės kainų ribos. Elektros kainos atskirų vartotojų grupėms arba dienos ir nakties tarifai turėtų keistis ir dėl numatomų Rytų ir Vakarų skirstomųjų tinklų įmonių elektros tarifų struktūros pakeitimų³⁶.

Tikėtina, kad LLRI tyrimo rezultatams dėl gamintojų kainų augimo įtakos turi užsienio rinkų plėtros prognozės. Sparčiau kylant Vakarų šalių ūkiams, turėtų augti žaliavų kainos. Ypač svarbų vaidmenį vaidina pasaulinės naftos kainos, kurios nepalieka rekordinių aukštumų. Naftą brangina mažos žaliavos atsargos bei nestabilus tiekimas iš kai kurių didžiausių šalių eksportuotojų. Be to, didelę įtaką naftos kainoms daro Tarptautinės energetikos agentūros (TEA) skelbiami duomenys apie naftos paklausą. Gegužės mėnesį buvo prognozuojama, kad nafta pils dėl mažėsiančios paklausos, tačiau rugpjūčio mėnesį TEA patikslinus naftos paklausos ir pasiūlos duomenis, buvo padidinta naftos paklausos prognozė, o tai savo ruožtu darė įtaką naftos kainoms tarptautinėse prekių biržose³⁷.

Rinkos dalyvių ir oficialių institucijų prognozės 2003 m. gerokai skiriasi. Rinkos dalyviai prognozuoja kainų augimą, tuo tarpu Finansų ministerijos „Lietuvos ūkio plėtros prognozėse 2003–2006 metams“ teigiama, kad vartojimo prekių ir paslaugų kainos 2003 m. smuks 0,1 proc. 2004-iesiems rinkos dalyviai ir Finansų ministerija prognozuoja panašų kainų augimą (panašiai kaip ir ankstesnio tyrimo metu pateiktos 2003 m. prognozės). Finansų ministerijos nuomone, 2004 m. vartojimo prekių ir paslaugų kainos augs 2,4 proc.

Tiek 2003 m., tiek 2004 m. oficialios prognozės šiemet buvo du kartus ženkliai sumažintos. Balandžio mėnesį Finansų ministerija sumažino prognozę nuo 2,5 iki 1,4 proc., o rugpjūtį–iki -0,1 proc. 2004-iesiems –atitinkamai nuo 3,9 iki 3,0 ir iki 2,4 proc.

³³ Tarptautinių pokalbių piko meto tarifai skambinant į daugiau kaip 70 šalių sumažinti apie 30 proc.

³⁴ Ūkio ministerijos atlikto tyrimo duomenimis, importas iš Rusijos vidutiniškai brangs 1,8 proc., iš JAV – 14,8 proc., iš Ukrainos – 16,6 proc., Baltarusijos – 10 proc., Japonijos – 8,9 proc., Kinijos – 7,8 proc., Kazachstano – 6,5 proc.

³⁵ Kai kurie vaistai buvo apmokestinti jau nuo 2002 m. liepos mėnesio.

³⁶ Pagal naują kainų struktūrą perskaičiuoti elektros energijos tarifai turi būti viešai paskelbti iki lapkričio 1 d.

³⁷ Dautartienė I., Patikslinti naftos paklausos duomenys pribloškė rinką, 2003 08 13.

1.3 lentelė

Vartojimo prekių ir paslaugų kainų pokyčio Lietuvoje prognozės*

	2003	2004
FM	-0,9 (0,1)	1,9 (2,8)
FM**	-0,1 (1,4; 2,5)	2,4 (3,0; 3,9)
VB	0,2 (1,5)	1,5 (2,5)
EK	0,2 (1,0)	2,5
HB	0,2 (0,5)	2,3
HB**	1,0 (2,0)	2,0
Nordea	0,7 (1,5)	2,6 (2,3)
SEB	1 (1,5)	2,5
LB Kiel	1,0 (1,5)	1,5
LLRI**	1,4 (2,4)	2,2
TVF	2,1 (2,5)	2,5 (2,5)

* skliausteliuose pateikiamos ankstesnės prognozės

** metų pabaigoje

Santrumpos: FM – Finansų ministerija, VB – Vilniaus bankas, EK – Europos Komisija³⁸, HB – Hansabank, SEB – Skandinaviska Enskilda Banken, LB Kiel³⁹; LLRI – Lietuvos laisvosios rinkos instituto tyrimas, TVF – Tarptautinis valiutos fondas⁴⁰

Dauguma kitų vietinių ir tarptautinių institucijų pateikia vidutinio metinio vartojimo prekių ir paslaugų kainų pokyčio prognozes. Dauguma institucijų, kaip ir rinkos dalyviai bet priešingai nei Finansų ministerija, mano, kad šiemet kainos augs sparčiau nei 2002 m. 2003 m. prognozės svyruoja nuo -0,9 proc. iki 2,1 proc. (žr. 1.3 lentelę). Taip pat vieningai teigiama, kad 2004 m. kainų augimas gerokai šoktels palyginti su 2003 m.

Beveik visos institucijos mažino savo anksčiau skelbtas 2003 m. prognozes (žr. 1.3 lentelę). Daugelis institucijų prognozes mažino jau 2002 m. pabaigoje arba 2003 m. pradžioje. Šių metų balandžio mėnesį „Hansabank“ sumažino 2003 m. kainų pokyčio prognozę nuo 2 iki 1 proc.⁴¹, o SEB – nuo 1,5 iki 1 proc.⁴², gegužės mėnesį „Nordea“ – nuo 1,5 iki 0,7 proc.⁴³, o liepos mėnesį Vilniaus bankas – nuo 1,5 iki 0,2 proc.⁴⁴

SD duomenimis, 2003 m. sausio–rugpjūčio mėn. bendrasis vartojimo prekių kainų indeksas smuko 1,6 proc., o rugpjūčio mėnesį vidutinė metinė defliacija sudarė 1,1 proc.⁴⁵

Priminsime, kad LLRI tyrimo ekspertai vertina *visų* vartojimo prekių ir paslaugų vidutinio kainų lygio pokytį, tuo tarpu SD skaičiuoja vartojimo prekių ir paslaugų *krepšelio* vidutinių kainų pokytį. 2003 m. pradžioje pakoregavus prekių ir paslaugų krepšelio, naudojamo kainų pokyčiams skaičiuoti, sudėtį, labiausiai sumažėjo maisto produktų ir nealkoholinių gėrimų lyginamasis svoris bendrose vartojimo išlaidose, o labiausiai padidėjo transporto prekių ir paslaugų lyginamasis svoris. Taip pat padidėjo išlaidų viešbučių, kavinių ir restoranų paslaugų, būsto, vandens, elektros, dujų ir kito kuro, sveikatos priežiūros bei ryšių prekių ir paslaugų lyginamieji svoriai. Nepaisant šių pakeitimų, maistas vis dar sudaro didžiausią–32,4 proc.–vartojimo prekių ir paslaugų krepšelio dalį⁴⁶. Minėti veiksniai ir daro didžiausią įtaką SD vartojimo kainų indeksui.

SD duomenimis, 2003 m. sausio–rugpjūčio mėn. gamintojų parduodamų prekių kainos vidutiniškai sumažėjo 0,2 proc.⁴⁷ Apie 32 proc. pabrangę naftos produktai šiam rodikliui darė didžiausią

³⁸ European Commission, European Economy. Enlargement Papers, No 15, April 2003, p. 27.

³⁹ Linkaitis M., „LB Kiel“ nemato kliūčių plėtrai, Verslo žinios 2003 02 26.

⁴⁰ Lithuania – 2003 Article IV Consultation, Concluding Statement of the Mission, 2003 06 13, <https://www.imf.org/external/np/ms/2003/061303.htm>

⁴¹ Hansabank Markets, The Baltic Outlook, 2003 04 10, p. 3.

⁴² BNS, Lietuva pagal ekonomikos augimą lenks Estiją, tačiau nusileis Latvijai, prognozuoja SEB, 2003 04 08.

⁴³ Andružytė R., Baltijos šalių augimas tęsiasi, 2003 05 21. Linkaitis M., Baltijos šalims žada stabilus augimo metus, Verslo žinios, 2003 01 24.

⁴⁴ Vilniaus bankas, Lietuvos makroekonomikos apžvalga, Nr. 2(14), 07 2003, p. 12.

⁴⁵ Lietuvos statistikos departamentas, Rugpjūčio mėn., palyginti su liepos mėn., Lietuvoje vėl užfiksuota 0,7 procento defliacija, 2003 09 08.

⁴⁶ Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1/2003, pp. 46-48.

⁴⁷ Lietuvos statistikos departamentas, Rugpjūčio mėn. rafinuoti naftos produktai pabrango 6,1 procento, 2003 09 05.

įtaką. Be rafinuotų naftos produktų visos pramonės produkcijos kainos sumažėjo 4,2 proc. Kaip rodo SD duomenys, vidaus rinkoje parduota pramonės produkcija atpigę, o gamintojų eksportuotos produkcijos kainos padidėjo.

Lyginant LLRI tyrimo ir oficialiosios statistikos duomenis svarbu atsižvelgti į metodologijų skirtumus. SD skaičiuoja gamintojų *parduodamų* prekių kainų pokyčius, o LLRI tyrimo dalyviai vertina gamintojų *perkamu* prekių kainų pokytį, taigi LLRI tyrime į gamintojų kainas yra įskaitomos importuojamos prekės, bet neįtraukiamos eksportuojamos. Be to, priešingai nei SD vertinimuose, LLRI tyrime „neprisirišama“ prie prekių ir paslaugų krepšelio.

1.4. Nedarbas tolygiai mažėja

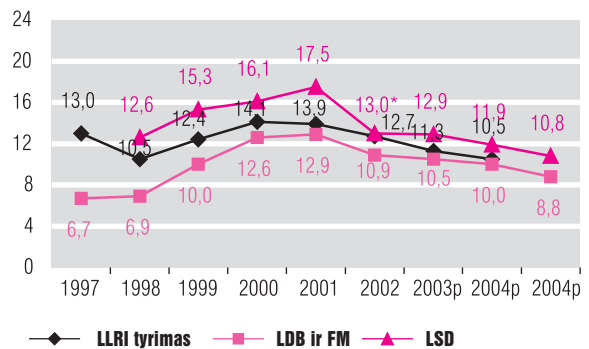
Nedarbo lygis suprantamas kaip bedarbių–darbingo amžiaus asmenų, neturinčių darbo ir ieškančių jo, bet nebūtinai užsiregistravusių Darbo biržoje–skaičiaus ir darbo jėgos santykis. Darbo jėga–visi darbingo amžiaus gyventojai. LLRI tyrimo ekspertai prašomi įvertinti realų nedarbo lygį šalyje.

Tyrimo duomenimis, stabiliai ir sparčiai augant šalies ekonomikai, krenta nedarbo lygis. **Pasak rinkos dalyvių, 2003 m. pabaigoje nedarbo lygis bus 11,3 proc., palyginti su 12,7 proc. 2002 m. pabaigoje. Tikimasi, kad nedarbas ir toliau gan sparčiai mažės ir 2004 m. pabaigoje sudarys 10,5 proc.** Šių metų viduryje rinkos dalyviai padidino savo lūkesčius ir sumažino ankstesnę 2003 m. nedarbo prognozę 0.5 proc. punkto.

Kitąmet nedarbą turėtų toliau mažinti besitęsianti ūkio plėtra, gerėsimas įmonių padėtis (žr. 3.1 skirsnį), optimistiniai rinkos dalyvių lūkesčiai. Kita vertus, nedarbui sparčiau kristi trukdo verslui ir darbui nepalankūs mokesčių politikos

1.6 grafikas

Nedarbo lygis, proc.

*2002 m. tyrimų duomenys pagal 2001 m. gyventojų surašymo duomenis perskaičiuoti nuo mažesnio gyventojų skaičiaus nei anksčiau.

**2003-2005 m. prognozės–vidutinis metinis nedarbo lygis
Šaltiniai: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos darbo birža, Lietuvos finansų ministerija, Lietuvos statistikos departamentas

pakeitimai (žr. 1.5 skirsnį), griežtinamas darbo santykių reguliavimas (žr. toliau). Didelis nekvalifikuotų bedarbių, kurie sudaro didžiausią bedarbių dalį, skaičius bei kvalifikuotų specialistų stoka yra kitos svarbios kliūtys nedarbui mažėti. Personalo specialistų teigimu, tinkamų darbininkų stygių nuolat jaučia statybos, siuvimo, automobilių, tekstilės, baldų pramonės, konditerijos įmonės. Taigi esamas nedarbo lygis nereiškia, kad nėra laisvų darbo vietų. Jis rodo, kad trūksta galinčiųjų jas užimti. Kone pagrindinė tokios situacijos priežastis–Lietuvos neefektyvi švietimo sistema bei didelis atotrūkis tarp studijų programų ir darbo rinkos poreikių.⁴⁸ Europos švietimo fondo duomenimis, tarp visų šalių, stojančiųjų į ES, Lietuvoje paruošiama daugiausiai specialistų su aukštoju išsilavinimu, tačiau darbdaviai jų įgytas profesines žinias linę vertinti gana skeptiškai.

Visos institucijos vieningai prognozuoja tolesnį nedarbo mažėjimą, tačiau kaip ir anksčiau rinkos

⁴⁸ Socialinės analizės ir konsultavimo centro (SAKC) projekto „Žmogiškųjų išteklių plėtros būklės Lietuvoje įvertinimas“, atlikto 2003 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos užsakymu, išvadose teigiama, kad Lietuvoje maždaug 46 proc. dirbančiųjų turi aukštojo išsilavinimo diplomus, apie 70 proc. aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių niekada nedirbo pagal specialybę, o realus tokios kvalifikacijos specialistų poreikis siekia 25 proc. Gabartas R., Profesijos įkaltai, Kauno diena, 2003 09 11.

dalyvių nedarbo lygio prognozės yra didesnės už oficialias Darbo biržos duomenimis paremtas prognozes, mažesnės už SD atliekamo gyventojų užimtumo tyrimo duomenų pagrindu parengtas Finansų ministerijos prognozes (žr. 1.7 grafiką). Galima paminėti, kad pastarosios prognozės yra vienos didžiausių nedarbo lygio Lietuvoje prognozių (žr. 1.4 lentelę).

Užimtumo tyrimo rezultatų pagrindu Finansų ministerija prognozuoja, kad vidutinis metinis nedarbo lygis nukris nuo 13,8 proc. 2002 m. iki 12,9 proc. 2003 m. ir dar vienu procentiniu punktu – iki 11,9 proc. – 2004 m. Pagal Lietuvos darbo biržos duomenis vidutinis metinis nedarbo

1.4 lentelė

Nedarbo Lietuvoje prognozės, proc.*

	2003	2004
LB Kiel	9,5 (11)	9,0
SEB	10,0	9,0
VB**	10,3	9,3
FM**	10,5 (11,4)	10,0 (10,1)
Nordea	10,4 (10,8)	9,5 (10,0)
LLRI**	11,3 (11,8)	10,5
HB	12,8	12,1
FM***	12,9	11,9
EK	16,2	15,3

* skliausteliuose pateikiamos ankstesnės prognozės

** metų pabaigoje

*** užimtumo tyrimo duomenimis

Santrumpos: LB Kiel⁵¹, SEB – Skandinaviska Enskilda Banken⁵², VB – Vilniaus bankas⁵³, FM – Finansų ministerija⁵⁴, Nordea⁵⁵, LLRI – Lietuvos laisvosios rinkos instituto tyrimas, HB – Hansabank⁵⁶, EK – Europos Komisija⁵⁷

lygis sumažės iki 10,8 proc. 2003 m. ir iki 10,0 proc. 2004 m. 2003 m. pabaigoje jis turėtų sudaryti 10,5 proc., o 2004 m. pabaigoje – 10,0 proc.⁴⁹ Šios prognozės buvo sumažintos 2003 m. balandžio mėnesį.

Kaip rodo SD gyventojų užimtumo tyrimas, nedarbo lygis šalyje nuo 2002 m. pabaigos beveik nepasikeitė ir 2003 m. antrąjį ketvirtį sudarė 12,9 proc.⁵⁰ Darbo biržos oficialiai registruotas nedarbo lygis 2003 m. rugsėjo 1 d. buvo 9,7 proc., palyginti su 10,7 proc. 2002 m. rugsėjo 1 d.

Lyginant LLRI tyrimo prognozes ir Darbo biržos duomenis reikia atkreipti dėmesį į tai, kad Darbo birža skelbia tik joje užsiregistravusių bedarbių skaičių, tuo tarpu LLRI tyrimo ekspertai vertina visų darbo neturinčių ir jo ieškančių asmenų skaičiaus ir darbo jėgos santykį. SD gyventojų užimtumo tyrime taip pat apskaitomi nesiregistravę darbo biržoje, bet ieškantys darbo bedarbiai⁵⁸. Be to, skirtumai tarp Darbo biržos ir oficialių tyrimų duomenų ir ekspertų tyrimo rezultatų taip pat atspindi paslėptąjį nedarbą, kuomet žmonės yra formaliai įdarbinti, bet realiai darbo neturi, bei neoficialaus užimtumo, kuomet žmonės dirba nesudarę darbo sutarčių arba neįregistravę įmonės ar veiklos, mastą.

Palyginti su kitų institucijų prognozėmis, rinkos dalyvių prognozės yra vidutinės (žr. 1.4 lentelę), tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tarptautinės ir kitos užsienio institucijos dažniausiai pateikia vidutinio metinio nedarbo lygio prognozes, tuo tarpu rinkos dalyviai prognozuoja nedarbo lygį metų pabaigoje. Dauguma institucijų, tarp jų Vilniaus bankas ir „Hansabank“, šiemet nekeitė nedarbo lygio Lietuvoje prognozių. Didžiausią

⁴⁹ Lietuvos Finansų ministerija, Lietuvos ūkio plėtros prognozė 2003–2006 metams (2000 metų kainomis), <http://www.finmin.lt/finmin/index.jsp>.

⁵⁰ Lietuvos statistikos departamentas, Antrąjį 2003 m. ketvirtį gyventojų užimtumas didėjo, 2003 09 17.

⁵¹ Linkaitis M., „LB Kiel“ nemato kliūčių plėtrai, Verslo žinios, 2003 02 26.

⁵² Linkaitis M., SEB Lietuvoje išviegia sparčiai bręstantį ūkį, Verslo žinios, 2002 10 11.

⁵³ Vilniaus bankas, Lietuvos makroekonomikos apžvalga, Nr. 4(12), 07 2003, p. 11.

⁵⁴ Finansų ministerija, Lietuvos ūkio plėtros prognozė 2002–2005 metams, 2002 08 26.

⁵⁵ Andružytė R., Baltijos šalių augimas tęsiasi, Verslo žinios, 2003 05 21.

⁵⁶ Hansabank Markets, The Baltic Outlook, 2003 07 16, p. 1.

⁵⁷ European Commission, European Economy. Enlargement Papers, No 15, April 2003, p. 27.

⁵⁸ Socialinės analizės ir konsultavimo centro projekto „Žmoniškųjų išteklių plėtros būklės Lietuvoje įvertinimas“ duomenimis, 35 proc. žmonių darbą gauna pasinaudodami draugų, pažįstamų ar giminių rekomendacijomis.

nedarbo lygį–16,2 proc. 2003 m.–prognozuoja Europos Komisija. Vilniaus bankas tikisi tolygaus nedarbo mažėjimo–iki 10,3 proc. 2003 m. pabaigoje ir 9,3 proc. 2004 m. pabaigoje. „Hansabank“ prognozės yra didesnės tiek už rinkos dalyvių, tiek už kitų institucijų, išskyrus Europos Komisiją, prognozes. Nedarbo Lietuvoje prognozės šiemet mažino „LB Kiel“ ir „Nordea“. „LB Kiel“ sumažino prognozę vasario mėnesį – nuo 11 proc. iki 9,5 proc., tuo tarpu „Nordea“ gegužės mėnesį–nuo 10,8 proc. iki 10,4 proc.

Darbo rinkos tendencijoms įtakos turi nuo 2003 m. įsigaliojęs naujasis Darbo kodeksas (plačiau apie tai žr. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos ekonomikos tyrimas 2002/2003). Svarbu paminėti, kad nedarbui sparčiau mažėti trukdys privalomojo minimalaus atlyginimo padidinimas nuo 430 iki 450 Lt šių metų rugsėjo 1 d. Šis sprendimas mažins ir taip ribotas nekvalifikuotų darbuotojų, kurie sudaro didžiausią bedarbių dalį⁵⁹, įsidarbinimo galimybes.

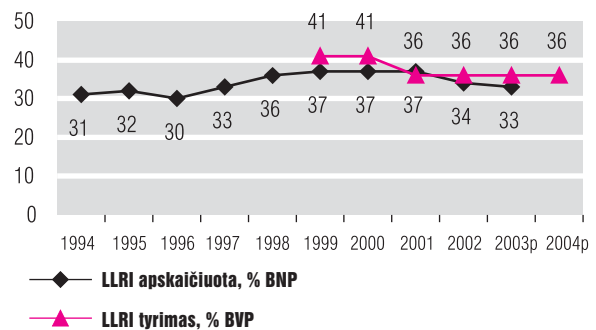
1.5. Mokesčių našta nesikeis

LLRI tyrimo dalyviai vertina mokesčių našta kaip visų mokestinių valstybės bei savivaldybių biudžetų ir fondų pajamų santykį su bendroju vidaus produktu. **Rinkos dalyvių nuomone, mokesčių našta 2003 m. ir 2004 m. nesikeis ir bus panašaus lygio kaip ir per pastaruosius dvejus metus–apie 36 proc. BVP.** Šių metų pradžioje buvo prognozuojamas nedidelis mokesčių naštos augimas, tačiau liepos mėnesį padidinus BVP augimo prognozę, ankstesnė mokesčių naštos prognozė buvo sumažinta. Verta paminėti, kad dauguma tyrimo dalyvių nurodė, kad tiek praėjusiais metais, tiek 2003-aisiais ir 2004-aisiais mokesčių našta sudarys 37 proc. BVP⁶⁰.

LLRI tyrimo rezultatai rodo, kad mokesčių našta nusistovėjo, o jos augimą atsveria pakankamai spartus ūkio augimas. Galima teigti, kad didėjant

1.7 grafikas

Santykinė mokesčių našta

Šaltinis: Lietuvos laisvosios rinkos institutas

mokesčiams bendrą mokesčių našta mažina didėjančios pajamos iš neapmokestinamų arba mažesniais tarifais apmokestinamų veiklų ir šaltinių.

Nuo 1994 m. LLRI skaičiuoja mokesčių naštos dydį, remdamasis oficialiais statistiniais bendrojo nacionalinio produkto (BVP plus grynosios pajamos, gautos iš užsienio) ir biudžeto pajamų rodikliais. Priešingai nei LLRI tyrimo duomenys, oficialia bendrojo nacionalinio produkto prognoze ir biudžeto pajamų rodikliais paremti skaičiavimai rodo, kad mokesčių našta ir toliau mažėja ir 2003 m. sudarys 33 proc. BVP.

Rinkos dalyvių prognozėms dėl mokesčių naštos įtakos turi mokesčių politikos pakeitimai, visų pirma nuo 2003 m. pradžios įsigaliojęs naujas Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, kuriuo tiesioginę mokesčių našta didina į didesnę pusę pasikeitę mokesčių tarifai bei pablogėjusios individualiųjų įmonių apmokestinimo sąlygos. Mokesčių naštos augimą turėjo šiek tiek atsverti įtvirtinti apmokestinamųjų pajamų atskaitymai bei nuo 250 iki 290 litų padidintas neapmokestinamas pajamų minimumas, nors pastaroji priemonė neduoda laukiamų rezultatų dėl paplitusios praktikos tartis dėl atlyginimo po mokesčių ir dėl neoficialių apmokėjimų už darbą. Mokesčių našta

⁵⁹ SD gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, profesijos neturintys asmenys sudaro beveik pusę visų bedarbių.

⁶⁰ Moda - įverčių eilės dažniausiai pasitaikanti reikšmė. Moda nusako tipinį vertinimą.

sunkina nuo 2003 m. įsigaliojęs pakuotės aplinkos teršimo mokestis, iki minimalaus ES lygio toliau didinami akcizų tarifai, pridėtinės vertės mokesčio naujovės (plačiau apie 2003 m. mokesčių pakeitimus žr. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos ekonomikos tyrimas 2002/2003). Nuo rugsėjo 1 d. importuojami cukraus pakaitalai, sirupai bei kiti cukraus turintys gaminiai apmokestinami 20-100 proc. cukraus mokesčiu, priklausomai nuo turimo cukraus kiekio⁶¹.

Kaip rodo LLRI tyrimas, kitąmet laukiamas spartus BVP augimas vėl turėtų atsvirti nuo 2004 m. įsigaliosiančius mokesčių didinimus. Nuo 2004 m. pradžios mokesčių našta sunkins tolesnis degalų ir cigarečių akcizų didinimas⁶², 5 proc. PVM už vaistus ir medicinos prekes. Nuo 2004 m. sausio 1 d. tuščių vaizdo ir garso kasečių bei kompaktinių plokštelių gamintojai arba jų importuotojai mokės 6 proc. laikmenos didmeninės kainos dydžio mokestį pagal 2003 m. kovo mėnesį priimtą naujos redakcijos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą. Lietuvai tapus ES nare, cukraus gamintojai turės mokėti cukraus gamybos mokestį - 12,6 euro (43,5 litu) už toną pagaminto cukraus, nustatytą pagal baltojo cukraus intervencinę kainą.

Svarbu paminėti, kad valdančioji Socialdemokratų ir Socialliberalų koalicija šių metų rudenį atsisakė ketinimų šioje Seimo kadencijoje įvesti progresyvinis pajamų mokesčius ir pareiškė, kad kitąmet mokesčių našta verslui nedidės.

LLRI tyrimo mokesčių naštos rodiklis atspindi tik tiesioginę mokesčių našta. Tačiau ne mažiau svarbi yra netiesioginė mokesčių našta, kuri yra susijusi su mokesčių administravimo bei mokesčius administruojančių institucijų išlaikymo išlaidomis. Mokesčių administravimą

sunkina sudėtingos mokesčių taisyklės, daugybė išimčių, įstatymų nuostatų interpretavimo vingrybės. Mokesčių administratoriams suteikta daug įgaliojimų, o mokesčių mokėtojų teisės nėra tinkamai įtvirtintos. Finansų ministerija parengė naują Mokesčių administravimo įstatymą, kuris turėtų įsigalioti nuo 2004 m. gegužės 1 d. Nors šiuo įstatymu siekiama įtvirtinti naują mokesčių administratorių ir mokėtojų santykių modelį, juo nepakankamai ribojamos mokesčių inspektorių galios, didinami privačių verslo subjektų įpareigojimai teikti informaciją, nepagrįstai ir netikslingai didinami su informacijos pateikimu susiję mokesčių mokėtojų kaštai, neatsisakoma nepriimtinių mokesčių mokėjimo skatinimo ir užtikrinimo metodų. Siūlomų įstatymo nuostatų įgyvendinimas neleis sumažinti netiesioginės mokesčių naštos⁶³.

1.6. Litas gali silpnėti JAV dolerio atžvilgiu

LLRI tyrimo dalyviai prognozuoja, kad 2003 m. pabaigoje vienas JAV doleris bus vertas 3,16 litu. Tai yra kiek daugiau nei 2003 m. liepos mėnesio pabaigoje buvęs kursas rinkoje. Taigi rinkos dalyviai prognozuoja šią tokį JAV dolerio vertės kilimą.

Reikėtų pastebėti, kad ankstesnio tyrimo metu ekspertų lūkesčiai buvo optimistiškesni. 2003 m. pradžioje buvo prognozuojama, kad 2003 m. pabaigoje vienas JAV doleris kainuos 3,36 litu. Tikėtina, kad rinkos dalyviai atsižvelgė į tai, kad po sudėtingų 2002 m. pirmasis 2003 m. pusmetis JAV doleriui buvo ne ką lengvesnis. Nuo metų pradžios buvo stebima JAV dolerio kurso mažėjimo tendencija. 2003 m. gegužės mėnesį euro atžvilgiu smukęs iki žemiausio lygmens per pastaruosius kelerius metus, vėliau JAV dolerio kursas kiek pakilo, tačiau nedaug. Nuo lito

⁶¹ Šiuo metu cukraus mokestis sudaro 1 litą už kilogramą produkcijos.

⁶² Finansų ministerijos Akcizų įstatymo pataisomis siūloma variklių benzino akcizo tarifą didinti nuo 1250 iki 1318 litų už toną, žibalo - nuo 720 iki 1002 litų už toną, gazolino - nuo 860 iki 1002 už toną. Specifinį cigarečių akcizą siūloma didinti nuo 42,6 iki 47,5 lito už 1 tūkst. cigarečių, o advaliorinį tarifą (nustatomą pagal prekės kainą) - nuo 10 iki 15 proc.

⁶³ Plačiau apie LLRI išvadas dėl naujojo Mokesčių administravimo įstatymo projekto <http://www.lrinka.lt/Tyrimai/Mokest/Mokadmin.phtml>.

persiejimo prie euro JAV doleris lito atžvilgiu prarado apie ketvirtadalį savo vertės.

2004 m. laukiama JAV dolerio vertės augimo. **LLRI tyrimo dalyviai prognozuoja, kad 2004 m.**

pabaigoje vienas JAV doleris bus vertas 3,33 lito. Tokios JAV dolerio kurso prognozės gali būti pagrįstos atsižvelgiant į dabartines JAV ir euro zonos ekonomikos augimo perspektyvas, stringančias struktūrines reformas, nelanksčią darbo rinką ES.

1 lentelė.

LLRI tyrimo dalyvių vertinimai ir prognozės

	2002	2003 ankst. prognozė	pokytis		2003 patiksl. prognozė	pokytis		2004 prognozė	pokytis	
			proc.	absoliučiai		proc.	absoliučiai		proc.	absoliučiai
BVP augimas	5,2	5,1	-1,9%	-0,1	6,2	21,6%	1,1	6,1	-1,6%	-0,1
Šešėlinės ekonomikos dalis	20,3	19,7	-3,0%	-0,6	20,2	2,5%	0,5	19	-5,9%	-1,2
Eksporto pokytis	12	12,3	2,5%	27,0%	12,3	0,0%	0	12,7	3,3%	0,4
Importo pokytis	12,2	12,8	4,9%	0,6	11,7	-8,6%	-1,1	12,4	6,0%	0,7
Vartotojų kainų pokytis	1,3	2,4	84,6%	1,1	1,4	-41,7%	-1	2,2	57,1%	0,8
Gamintojų kainų pokytis	1	1,7	70,0%	0,7	1,1	-35,3%	-0,6	1,8	63,6%	0,7
Nedarbas	12,7	11,8	-7,1%	-0,9	11,3	-4,2%	-0,5	10,5	-7,1%	-0,8
Mokesčių našta	36,1	36,7	1,7%	0,6	35,8	-2,5%	-0,9	36,2	1,1%	0,4
Lito ir JAV dolerio kursas		3,36			3,16	-6,0%	-0,2	3,33	5,4%	0,17

2 skyrius. NAMŲ ŪKIAI

2.1. Namų ūkių pajamos sparčiai augs kitąmet

LLRI tyrime namų ūkių pajamos – tai vidutinės pinigines pajamos, kurias per mėnesį gauna namų ūkis. Jos apima įplaukas pinigine išraiška: darbo užmokestį, pensijas, stipendijas, palūkanas, dividendus, pajamas iš nuomos, dovanas, laimėjimus, kyšius, pašalpas ir kitas deklaruojamas bei nedeklaruojamas įplaukas. Namų ūkis suprantamas kaip asmuo ar jų grupė, turinti bendrą biudžetą.

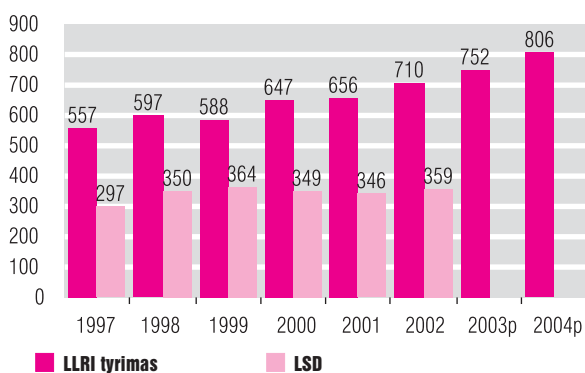
Augant ekonomikai toliau gerėja gyventojų finansinė padėtis, nors šiemet prognozuojamas lėtesnis namų ūkių pajamų augimas nei 2002 m. **Pasak rinkos dalyvių, 2003 m. namų ūkių vidutinės pinigines pajamos augs 2,8 proc. (52 Lt), palyginti su 8 proc. 2002 m., ir sudarys 1918 Lt/mėn.** Pajamų lygį didina augantis užimtumas ir darbo užmokestis, padidintos pensijos.

Rinkos dalyviai smarkiai sumažino šių metų pradžioje skelbtą prognozę, kuomet buvo tikimasi, kad namų ūkių pajamos augs 6,6 proc. iki 1990 Lt/mėn. Kadangi darbo užmokesčio augimo prognozė buvo sumažinta ne taip smarkiai, o nedarbo mažėjimo prognozė buvo netgi pagerinta, galima daryti išvadą, kad santūresnei namų ūkių pajamų augimo prognozei įtakos turėjo sumenkę kitų, nesamdomojo darbo pajamų (pvz. pajamos iš verslo) augimo lūkesčiai. Priminsime, kad LLRI tyrimo duomenimis būtent nesamdomojo darbo pajamos labiausiai didino gyventojų pajamas 2002 m.

Santūresniems rinkos dalyvių lūkesčiams įtakos galėjo turėti kokybiškai nauja gyventojų pajamų

2.1 grafikas

Disponuojamos pinigines pajamos, Lt/mėn.*

* vienam namų ūkio nariui (2003 ir 2004 m. duomenys perskaičiuoti remiantis 2001 m. gyventojų surašymo duomenimis apie vidutinės šeimos dydį – 2,55 asmens.)

Šaltiniai: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos statistikos departamentas

apmokestinimo tvarka. Nuo 2003 m. pradžios įsigaliojus naujam Gyventojų pajamų mokesčio įstatymui daugelis tarifų pasikeitė į didesnę pusę (žr. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos ekonomikos tyrimas 2002/2003). Kita vertus, naujuoju įstatymu buvo iki 290 litų padidintas ir pagal vaikų skaičių šeimoje diferencijuotas pagrindinis neapmokestinamas minimumas.

Šiemet oficialias namų ūkių pajamas turėtų kils telėti pensijų didinimas. Nuo metų pradžios padidintos mažiausios pensijos žmonėms, kuriems paskirtos senatvės ar invalidumo pensijos arba paskirtų valstybinių socialinio draudimo pensijų ir valstybinių pensijų dydžių suma buvo ne didesnė kaip 325 Lt/mėn. Nuo gegužės 1 d. nuo 147 Lt/mėn. iki 152 Lt/mėn. padidinta bazinė

⁶⁴ Paskutinį kartą draudžiamosios pajamos buvo padidintos 1999 m. vasarį.

pensija, nuo kurios skaičiuojama visa pensija, o nuo liepos 1 d. nuo 886 Lt iki 901 Lt padidintos draudžiamosios pajamos⁶⁴, nuo kurių skaičiuojama senatvės pensijos papildoma dalis. Padidinus draudžiamąsias pajamas, vidutinė senatvės pensija padidėjo vidutiniškai 3 Lt (nuo 341 iki 344 Lt)⁶⁵.

Šiomet turėtų didėti ir dirbančiųjų senatvės pensininkų pajamos: vykdam 2002 m. lapkričio mėn. 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimą, visą būtinąjį stažą turintiems dirbantiems senatvės pensininkams pradėta mokėti visa pensija (pagal 2000 m. gruodį priimtas Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pataisas nuo 2001 m. draudžiamųjų pajamų turintiems pensininkams buvo mokama tik bazinė pensija, išskyrus tuos atvejus, kai draudžiamosios pajamos buvo mažesnės nei 1,5 minimalios mėnesinės algos).

Vidutinės šalies namų ūkių pajamas augins toliau atkuriamos santaupos. Santaupoms atkurti 2003 m. biudžete numatyta 105 mln. Lt, t. y. beveik 30 mln. Lt daugiau nei 2002 m.

Kaip ir anksčiau, rinkos dalyviai prognozuoja dvigubai didesnes šalies namų ūkių vidutines pinigines pajamas, nei nurodo oficiali statistika. SD atliekamo namų ūkių biudžeto tyrimo duomenimis, 2002 m. gyventojų vidutinės piniginės disponuojamos pajamos sudarė 945,5 Lt/mėn. visam namų ūkiui, arba 359,5 Lt/mėn. vienam namų ūkio nariui⁶⁶.

Skirtumą tarp LLRI ekspertų ir SD namų ūkių biudžetų tyrimo duomenų lemia apklausų imties specifiška. Dėl finansinių motyvų SD apklausoje dalyvauja daugiau vargingiau gyvenančių namų

ūkių. Kita priežastis – dalis gyventojų greičiausiai atsisako dalyvauti apklausoje dėl nenoro atskleisti savo tikrosios finansinės padėties. 2002 m. vasarą LLRI atliko „Lietuvos namų ūkių tyrimo“ duomenimis, Lietuvos gyventojai yra linke nuslėpti iki 37 proc. gaunamų pajamų⁶⁷.

Rinkos dalyvių nuomone, gyventojų finansinė padėtis 2004 m. turėtų pastebimai gerėti. **Prognozuojama, kad 2004 m. namų ūkių pajamos augs 7,1 proc. (137 Lt/mėn.) ir sieks 2055 Lt/mėn.**

Tokie lūkesčiai siejami su prognozuojamu spartesniu darbo užmokesčio augimu ir nedarbo mažėjimu. Gyventojų pajamoms įtakos turės numatomas pensijų ir įvairių socialinių pašalpų didinimas. Valstybinio socialinio draudimo fondo 2004 m. biudžeto projekte numatyta nuo 2004 m. gegužės mėnesio dar didinti bazinę pensiją ir draudžiamąsias pajamas, atitinkamai iki 162 Lt ir 955 Lt. Taip pat planuojama didinti motinystės (tėvystės) pašalpas, maksimalias išmokas, mažiausias pensijas bei našlaičių pensijas. Numatoma didinti atlyginimus kai kurioms iš biudžeto apmokamoms darbuotojų grupėms⁶⁸, tačiau sprendimai dėl atlyginimų didinimo priklausys nuo to, kokio dydžio tiesiogines išmokas bus nuspręsta mokėti žemdirbiams.

Kalbant apie namų ūkių pajamų perspektyvas, galima paminėti SD atliekamą ekonominių vertinimų tyrimą, kuris atspindi gyventojų požiūrį į artimiausias namų ūkių ir šalies ekonomikos perspektyvas⁶⁹. Šių metų rugpjūčio mėnesį, palyginti su 2002 m. rugpjūčio mėnesiu, ekonominių vertinimų rodiklis padidėjo 3 punktais. Tam daugiausia įtakos turėjo per metus 11 punktų išaugęs var-

⁶⁵ Taip pat išaugo ir Sodros mokamos draudimo pašalpos bei kompensacijos, išmokamos ligos, motinystės (tėvystės), nelaimingų atsitikimų darbe ar profesinės ligos atvejais, kurių dydžiai siejami su einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžiu.

⁶⁶ Lietuvos statistikos departamentas, Namų ūkių biudžetų 2002 m. tyrimo rezultatai, 2003 03 20, <http://www.std.lt>

⁶⁷ Lietuvos laisvosios rinkos institutas, „Lietuvos ekonomikos tyrimas 2002/2003“, p. 28.

⁶⁸ Numatoma didinti atlyginimus biudžetinių įstaigų, mokslo institutų, aukštųjų mokyklų, socialinės globos ir rūpybos, sveikatos apsaugos vidurinio sluoksnio darbuotojams, vidaus reikalų sistemos statutiniams pareigūnams, bibliotekininkams, pedagogų etatinio apmokėjimo sistemai įvesti.

⁶⁹ Vartotojų pasitikėjimo rodiklis remiasi vartotojų nuomonių tyrimu, kurio metu apklausiama 1200 namų ūkių. Pasitikėjimo rodiklis apima susistemintus atsakymus į 4 klausimus: apie namų ūkio finansinę padėtį, šalies ekonominę padėtį, nedarbo lygio kitimą ir tikimybę sutaupti per artimiausius 12 mėnesių.

totojų pasitikėjimo rodiklis. Daugiau respondentų teigė, kad jų namų ūkių finansinė padėtis per praėjusius metus pagerėjo, daugiau respondentų tikėjosi tolesnio pagerėjimo per artimiausius metus, daug geriau buvo vertinamos taupymo galimybės⁷⁰.

2.2. Darbo užmokestis vėl auga

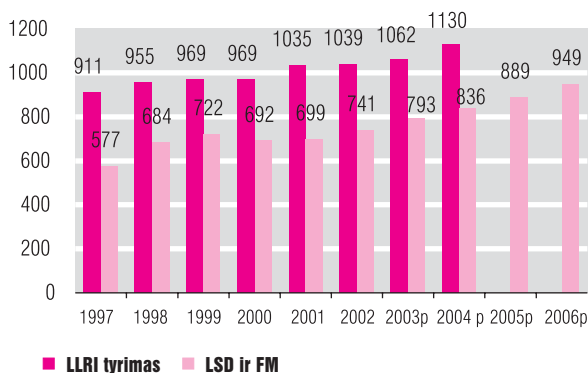
Po praėjusių metų stagnacijos 2003 m. vėl tikimasi darbo užmokesčio augimo, nors ir nelabai didelio. LLRI tyrimo metu rinkos dalyviai prognozavo nurodyto laikotarpio vidutinį mėnesinį atlyginimą už darbą po mokesčių, gautą pinigais ir nebūtinai deklaruojamą. **Rinkos dalyvių nuomone, 2003 m. vidutinis darbo užmokestis didės 2,2 proc. (23 Lt/mėn.) ir sudarys 1062 Lt/mėn.**

Nepaisant to, kad rinkos dalyviai dabar tikisi daug spartesnio nedarbo mažėjimo nei anksčiau (žr. 1.4 skirsnį), jie sumažino sausio mėnesį skelbtą darbo užmokesčio prognozę. Ankstesnio tyrimo metu buvo manoma, kad 2003 m. darbo užmokestis augs 4 proc. iki 1081 Lt/mėn. Tikėtina, kad rinkos dalyviai sumažino darbo užmokesčio augimo prognozę sumenkus įmonių pelningumo augimo lūkesčiams, palyginti su sausio mėnesį skelbtomis prognozėmis (žr. 3.1 skirsnį). Didėjant konkurencijai bei dėl vangaus eksporto rinkų augimo padidėjus pasiūlai vidaus rinkoje, mažinamos daugelio prekių ir paslaugų kainos. O nesant galimybių mažinti sąnaudas, kainos mažinamos pelno sąskaita. Tikėtina, kad tai gali trukdyti spartesniam darbo užmokesčio augimui. Vis dėlto mažėjant nedarbui bei stiprėjančios konkurencijos sąlygomis augant darbo jėgos paklausai, įmonės vis dėlto priverstos didinti atlyginimus, ypač kvalifikuotiems darbuotojams, ir tai atspindi rinkos dalyvių prognozės.

LLRI tyrimo duomenimis, kitąmet tikimasi daug spartesnio darbo užmokesčio augimo nei šiemet. Anot rinkos dalyvių, 2004 m. darbo

2.2 grafikas

Vidutinis neto darbo užmokestis, Lt./mėn.

Šaltiniai: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos finansų ministerija

užmokestis augs 6,4 proc. (68 Lt/mėn.) ir vidutiniškai sudarys 1130 Lt/mėn. Kaip rodo tyrimo rezultatai, tam įtakos turės toliau mažėsiantis nedarbas ir auganti darbo jėgos paklausa, sparčiau augsiantis įmonių pelningumas bei narystės Europos Sąjungoje perspektyvos⁷¹.

Kaip ir anksčiau, rinkos dalyvių prognozės gerokai skiriasi nuo oficialių prognozių (žr. 2.2 grafiką). Finansų ministerija šių metų balandžio mėnesį padidino vidutinio darbo užmokesčio augimo prognozę 2003-iesiems ir teigia, kad šiemet vidutinis oficialus neto darbo užmokestis augs 7 proc. (52 Lt) ir sudarys 793 Lt/mėn.⁷² (anksčiau buvo prognozuojama 783 Lt/mėn.) Anot Finansų ministerijos, 2004 m. vidutinis neto darbo užmokestis turėtų augti 5,4 proc. (43 Lt/mėn.) iki 836 Lt/mėn. Taigi 2003-iesiems oficialiai prognozuojamas daug spartesnis darbo užmokesčio augimas, nei nurodo ekspertų tyrimas, tuo tarpu 2004-aisiais numatomas lėtesnis augimas. Tačiau absoliučia suma oficialios prognozės yra beveik pusantro karto mažesnės už rinkos dalyvių numatomus dydžius.

Skirtumai tarp LLRI tyrimo ir oficialių prognozių susidaro dėl metodologijų. Oficiali prognozė

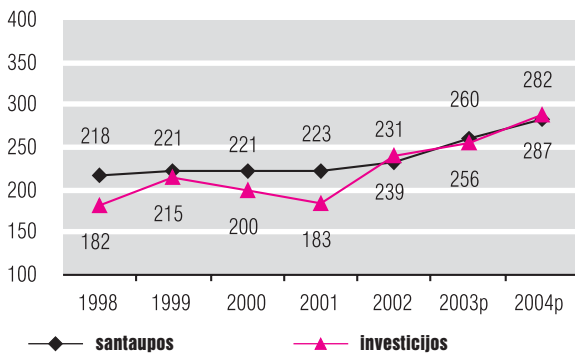
⁷⁰ Lietuvos statistikos departamentas, Ekonominių vertinimų rodiklis rugpjūčio mėnesį padidėjo 4 punktais, 2003 08 29.

⁷¹ Tyrimų tarnybos „HayGroup“ duomenimis, atlygis už analogišką darbą Lietuvoje ir Europos šalyse skiriasi 4 kartus. Ambrazas G., Darbo užmokestis auga lėčiau nei kaimynų, Respublika, 2003 05 29.

⁷² Lietuvos finansų ministerija, Lietuvos ūkio plėtros prognozė 2003-2006 metams (2002 metų kainomis), <http://www.finmin.lt>

2.3 grafikas

Namų ūkių santaupos ir investicijos, Lt/mėn.

Šaltinis: Lietuvos laisvosios rinkos institutas

apima tik oficialiai deklaruojamą darbo užmokesį, tuo tarpu LLRI tyrimo dalyviai vertina bendrą vidutinį apmokėjimą už darbą šalyje ir įtraukia į jo vertinimus ir kitomis legaliomis bei nelegaliomis formomis mokamą atlyginimą už darbą. Taigi ekspertų tyrimo ir oficialių duomenų skirtumai byloja apie neoficialiai mokamų atlyginimų mastą.

Be kitų veiksnių, oficialaus darbo užmokesčio augimas 2003 m. yra siejamas su neapmokestinamojo pajamų minimumo didinimu nuo 250 iki 290 litų 2003 m. pradžioje. Tačiau LLRI tyrimo dalyvių 2002 m. vertinimai (žr. 2.2 grafiką) ir SD namų ūkių biudžetų tyrimo rezultatai⁷³ rodo, kad neapmokestinamojo pajamų minimumo didinimas darbo užmokesčio lygiui įtakos iš esmės neturėjo, kadangi daugeliu atvejų darbuotojas su darbdaviu tariaisi dėl pomekestinio, „į rankas“ gaunamo atlygio, kartais darbo užmokesčio ar jo dalis yra mokami vokelyje.

Mažiausiai uždirbančiųjų pajamos gali didėti nuo 2003 m. rugsėjo 1 d. padidinus minimalią mėnesinę algą nuo 430 iki 450 litų⁷⁴. Teigiama,

kad dėl minimalios algos padidinimo jų realios pajamos po mokesčių turėjo išaugti apie 13 litų. Tačiau dėl šio sprendimo dalis nekvalifikuotų arba mažai apmokamų žmonių gali apskritai netekti realaus arba potencialaus darbo. SD duomenimis, minimalią algą gauna 18,7 proc. visų dirbančiųjų. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ketina siūlyti nuo kitų metų dar padidinti minimalią mėnesio algą - iki 500 litų.

Kitos institucijos prognozuoja spartesnę darbo užmokesčio augimą nei rinkos dalyviai. Vilniaus bankas nepakeitė savo ankstesnės prognozės ir teigia, kad 2003 m. darbo užmokesčio augs 7,5 proc. iki 883,54 Lt/mėn. (bruto 1231 Lt/mėn.), o 2004 ir 2005 m. - po 9 proc. atitinkamai iki 859 ir 936 litų⁷⁵. Taigi Vilniaus banko numatomas vidutinis darbo užmokesčio yra didesnis už oficialias prognozes, bet mažesnis už rinkos dalyvių prognozes. SEB teigia, kad realus atlyginimas Lietuvoje 2003-2004 m. turėtų augti 6-7 proc.⁷⁶ „Hansabank“ nuomone, realus darbo užmokesčio augs 5,8 proc. 2003 m. ir 6,0 proc. 2004 m.⁷⁷

2.3. Namų ūkiai šiemet taupys daugiau, nei investuos

Namų ūkio investicijos – tai lėšos, naudojamos ilgalaikiam turtui, vertybiniais popieriais ir stambioms pirkinėms įsigyti bei paskoloms, panaudotoms jiems pirkti, grąžinti. Santaupos – tai po investicijų ir kitų išlaidų likusios lėšos, kurias namų ūkiai laiko bankuose, namuose arba yra paskolinę.

LLRI tyrimas rodo, kad šiemet didės tiek namų ūkių santaupų, tiek investicijų, nors po 2002 m. šuolio investicijų augimo tempai gerokai lėtės, o santaupų didės daug sparčiau. **Rinkos dalyviai mano, kad ilgalaikio vartojimo prekėms įsigyti**

⁷³ Statistikos departamento namų ūkių biudžeto tyrimo duomenimis, 2002 m. samdomojo darbo pajamos išaugo vos 2,6 proc. (5,7 Lt/mėn.), nepaisant praėjusių metų balandžio mėnesį nuo 214 iki 250 litų padidinto neapmokestinamojo pajamų minimumo.

⁷⁴ Apskaičiuojant politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir tarnautojų atlyginimus bei priedus už turimus laipsnius, toliau bus naudojama bazinė 430 litų alga. Minimali alga nedidinama tiems asmenims, kurių pajamos iš parduotos žemės ūkio produkcijos sudaro daugiau kaip 50 proc. visų pajamų, bei ūkininkams ir jų samdomiems darbuotojams. Paskutinį kartą minimali mėnesinė alga buvo padidinta 1998 m. birželio 1 d.

⁷⁵ Vilniaus bankas, Lietuvos makroekonomikos apžvalga, Nr. 4 (12), 07 2003, p. 13.

⁷⁶ BNS, Lietuva pagal ekonomikos augimą lenks Estiją, tačiau nusileis Latvijai, prognozuoja SEB, 2003 04 08.

⁷⁷ Hansabank Markets, The Baltic Outlook, 2003 07 16, p. 15.

šiemet vidutiniškai bus skiriama 256 Lt/mėn., t. y. 7,1 proc. (17 Lt/mėn.) daugiau nei 2002 m. Santaupos sudarys 260 Lt/mėn., arba 12,6 proc. (29 Lt/mėn.) daugiau nei pernai. Kasdienio vartojimo reikmėms – maistui, drabužiams, komunalinėms, transporto, ryšių paslaugoms ir t.t. – bus skiriama vos 6 Lt/mėn. daugiau nei 2002-aisiais.

Palyginti su ankstesnio tyrimo rezultatais, šių metų viduryje rinkos dalyviai padidino tiek namų ūkių santaupų, tiek investicijų prognozes. Sausio mėnesį buvo manoma, kad namų ūkų santaupos augs 7,8 proc. iki 249 Lt/mėn., o investicijos kils 2,5 proc. iki 245 Lt/mėn. Tuo tarpu sumenkus lūkesčiams dėl namų ūkių pajamų augimo, buvo gerokai sumažinta kasdienio vartojimo apimčių augimo prognozė. Ankstesnio tyrimo metu buvo tikimasi, kad kasdieniam vartojimui skiriamos lėšos didės 7,2 proc. ir sudarys 100 Lt/mėn.

Palyginti su 2002 m., šiemet turėtų didėti tiek santaupų (nuo 12,4 iki 13,6 proc.), tiek investicijų (nuo 12,8 iki 13,3 proc.) dalis namų ūkių pajamose. Kaip rodo tyrimas, santaupos ir vėl turėtų augti sparčiau ir sudaryti didesnę namų ūkių pajamų dalį nei investicijos, nors reikia paminėti, kad nuo 2002 m. santaupoms ir investicijoms skiriamos lėšos yra apylygės. Tuo tarpu kasdienio vartojimo išlaidų dalis namų ūkių pajamose šiemet turėtų mažėti nuo 75 proc. iki 73,5 proc. Taigi patikslintos 2003 m. prognozės rodo, kad namų ūkių santaupos ir investicijos didėja kasdienio vartojimo mažinimo sąskaita.

Namų ūkių santaupų daugėja augant namų ūkių pajamoms ir pasikeitus žmonių prioritetams, tikėtina, po praėjusių metų namų ūkių investicijų šuolio. Santaupų augimui įtakos taip pat turi kompensacijos už nekilnojamąjį turtą ir indėlius. Investicijas augina toliau gerėjantys lūkesčiai ir platesnis naudojimas bankų paskolomis bei išperkama nuoma. Sparčiai populiarėja vartojamosios paskolos, kurios, tikėtina, dažnai

naudojamos ilgalaikiam turtui įsigyti arba paskoloms gražinti. Bankų duomenimis, per 2003 m. pirmąjį pusmetį vartojimo paskolų rinka išaugo 45 proc.⁷⁸ Namų ūkių investicijų augimui įtakos turi augantis būsto kreditavimas. Pernai ir šiemet būsto paskolų rinka Lietuvoje augo apie 60–70 proc.⁷⁹, o tai savo ruožtu augino ir vartojimo kreditų rinką. Be didėjančių namų ūkių pajamų, kreditavimo rinkos augimui įtakos turi konkurencija tarp bankų ir lizingo bendrovių, kuri skatina mažinti palūkanas bei gerinti kitas skolinimo sąlygas. Namų ūkių investicijos taip pat auga didėjant žmonių susidomėjimui gyvybės draudimu. Išankstiniais duomenimis, gyvybės draudimo bendrovių pasirašytų tiesioginio draudimo įmokų suma 2003 m. sausio-rugpjūčio mėnesiais, palyginti su 2002 m. tuo pačiu laikotarpiu, išaugo 70,9 proc.⁸⁰

Papildomų paskatų investicijoms suteikia naujoji gyventojų pajamų apmokestinimo tvarka. Nuo šių metų įsigaliojęs naujasis Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas įtvirtino fizinių asmenų pajamų mokesčio lengvatas gyvybės draudimo įmokoms, kurios kartu su įmokomis į pensijų fondus, išlaidomis studijoms ir būsto paskolų palūkanomis neviršija 25 proc. asmens pajamų prieš mokesčius.

Kylant darbo užmokesčiui ir namų ūkių pajamoms, namų ūkių santaupų ir investicijų turėtų ir toliau daugėti. Sulėtėjus santaupų augimui, investicijos vėl augs sparčiau už santaupas ir sudarys didesnę pajamų dalį. **Prognozuojama, kad 2004 m. santaupos augs 8,5 proc., o investicijos 12,1 proc., o jų apimtys bus apylygės - atitinkamai 282 Lt/mėn. ir 287 Lt/mėn.** Kasdieniam vartojimui turėtų būti skiriama 6 proc. (82 Lt) daugiau nei 2003-aisiais.

LLRI ekspertų tyrimo duomenimis, gyventojai santaupoms skiria gerokai daugiau, nei teigia oficiali statistika⁸¹. SD namų ūkių biudžeto tyrimo duomenimis, 2002 m. vienas šalies namų ūkis santaupoms vidutiniškai skyrė 15,8 Lt/mėn.⁸²

⁷⁸ Laukaitytė G., Vartojimo paskolų paklausa skatina bankus laviruoti, 2003 08 01.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ BNS, Draudimo rinka šiemet išaugo 14 proc., 2003 09 23.

⁸¹ Namų ūkių investicijų Statistikos departamentas netiria.

⁸² Lietuvos statistikos departamentas, Namų ūkių biustų 2002 m. tyrimo rezultatai, 2003 03 20.

Žemą oficialiai skelbiamų vidutinių namų ūkių pajamų lygį greičiausiai galima aiškinti SD tyrimo respondentų pasiskirstymu: tik 1 proc. SD tyrimo dalyvių save įvardija kaip pasiturinčius, tuo tarpu net 33 proc. save apibūdina kaip vargšus. Kita galima LLRI tyrimo duomenų ir oficialaus rodiklio skirtumo priežastis – nedeklaruojamos pajamos.

LLRI liepos mėnesį atlikto „Lietuvos namų ūkių tyrimo“ duomenimis, vidutinės santaupoms skiriamos lėšos per mėnesį siekė 81-90 Lt (žr. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos ekonomikos tyrimas 2002/2003), t. y. daugiau, nei teigia oficiali statistika, bet mažiau už rinkos dalyvių vertinimus.

2 lentelė.

LLRI tyrimo dalyvių vertinimai ir prognozės

	2002	2003 ankst. prognozė	pokytis		2003 patiksl. prognozė	pokytis		2004 prognozė	pokytis	
			proc.	absoliučiai		proc.	absoliučiai		proc.	absoliučiai
Namų ūkio pajamos										
viso namų ūkio	1866	1990	6,6%	124	1918	-3,6%	-72	2055	7,1%	137
vieno namų ūkio nario*	710	757	6,6%	47	752	-0,7%	-5	806	7,2%	54
Neto darbo užmokestis	1039	1081	4,0%	42	1062	-1,8%	-19	1130	6,4%	68
Namų ūkių santaupos	231	249	7,8%	18	260	4,4%	11	282	8,5%	22
Namų ūkių investicijos	239	245	2,5%	6	256	4,5%	11	287	12,1%	31

* 2003 ir 2004 m. vieno namų ūkio nario pajamos paskaičiuotos remiantis 2001 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, kad vidutinį namų ūkį sudaro 2,55 asmens.

3 skyrius. ĮMONIŲ FINANSAI IR INVESTICIJOS

3.1. Įmonių finansiniai rodikliai nesikeičia

Įmonių finansinei būklei įvertinti naudojama plati gama finansinių rodiklių – pelningumo, likvidumo, apyvartumo (turto valdymo), paskolos aptarnavimo rodikliai. Oficiali statistika pateikia kai kuriuos iš šių rodiklių, tačiau stipriai vėluoja. Alternatyvių duomenų šaltinių, pateikiančių informaciją apie visų teisinių verslo formų finansinę padėtį, praktiškai nėra, todėl LLRI tyrimo ekspertų pateikiami finansinių rodiklių vertinimai ir prognozės yra bene vienintelis operatyvus minėtų duomenų šaltinis.

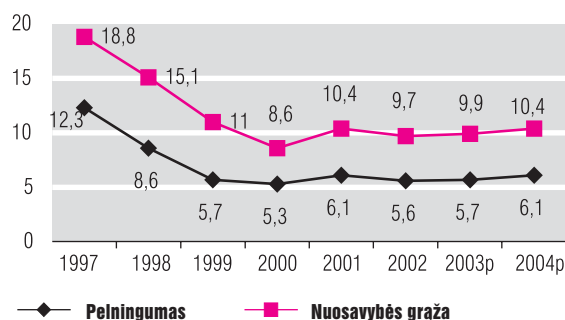
LLRI tyrime nagrinėjami du plačiausiai naudojami finansiniai rodikliai: pelningumas ir nuosavybės grąža. Įmonių pelningumas – tai per metus gauto grynojo pelno ir apyvartos procentinis santykis; nuosavybės grąža – tai grynojo pelno ir nuosavo kapitalo procentinis santykis.

LLRI tyrimo dalyviai prognozuoja, kad įmonių pelningumo ir nuosavybės grąžos rodikliai 2003 m., palyginti su 2002 m., nepakis, tačiau 2004-iejį įmonėms turėtų būti sėkmingesni. **Rinkos dalyvių nuomone, 2003 m. įmonių grynasis pelningumas vidutiniškai sudarys 5,7 proc., arba vos 0.1 proc. punkto daugiau nei 2002 m. LLRI tyrimo duomenimis nuosavybės grąža 2003 m. vidutiniškai sieks 9,9 proc., t. y. 0.2 proc. punkto daugiau nei 2002-aisiais.** Tiek pelningumas, tiek nuosavybės grąža 2003 m. nesieks 2001 m. lygio.

Įdomu pastebėti, kad šių metų viduryje rinkos dalyviai sumažino ankstesnes prognozes. Sausio mėnesį buvo prognozuojama, kad įmonių grynasis pelningumas 2003 m. sudarys 6,0 proc., o nuosavybės grąža – 10,3 proc. Tokie prognozių

3.1 grafikas

Pelningumas ir nuosavybės grąža proc.

Šaltinis: Lietuvos laisvosios rinkos institutas

pakeitimai stebimi nebe pirmą kartą. Tikėtina, kad santūresnės prognozės, kaip ir anksčiau, sąlygotos kelių priežasčių. Viena iš pagrindinių – neišsipildę 2002 m. pirmoje pusėje vyravę lūkesčiai, kad JAV ir Europos ekonomikos 2002–2003 m. pradės atsigaivinti. Kita priežastis – kritus JAV dolerio kursui ir dėl nepalankios padėties užsienio rinkose padidėjo konkurencija tiek užsienio, tiek vidaus rinkose, o tai skatino įmones mažinti ne tik sąnaudas, bet ir pelno maržas. Neigiamos įtakos pelningumo prognozėms gali turėti ir investicijų iš pelno apmokestinimas bei didėjanti kvalifikuoto darbo paklausa ir kaštai.

Prognozuojama, kad 2004 m. grynasis pelningumas vidutiniškai augs iki 6,1 proc., nuosavybės grąža – iki 10,4 proc. Taigi nepaisant santūrių lūkesčių dėl pasaulio ekonomikos perspektyvų, rinkos dalyviai tikisi, kad Lietuvos įmonių finansinė padėtis gerės. Tikėtina, kad šiuos lūkesčius lemia artėjanti narystė ES bei sparčiau augsianti vidaus paklausa.

3.2. Investicijoms skiriama pelno dalis turėtų stabilizuotis

LLRI tyrimo ekspertų nuomone, 1997–2001 m. įmonės investicijoms skyrė vis didesnę pelno dalį, tačiau 2002 m. ši dalis smarkiai sumažėjo. Prognozuojama, kad 2003 m. reinvestuojamojo pelno augimas stabtelės ir stabilizuosis. **Rinkos dalyvių nuomone, 2003 m. bus reinvestuota apie 53 proc. uždirbto pelno, palyginti su 66 proc. 2001-aisiais.** Rinkos dalyviai iš esmės nepakeitė šių metų pradžioje skelbtos prognozės, kuomet buvo teigiama, kad 2003 m. investicijoms bus skiriama 52 proc. pelno.

SD duomenimis, per 2003 m. pirmąjį pusmetį, palyginti su 2002 m., materialinės investicijos (išlaidos statybai, remontui, įrenginių, mašinų, pastatų, žemės įsigijimui ir pan.) išaugo 1,9 proc. Galima teigti, kad reinvestuojamojo pelno mažėjimą kompensavo didesnis įmonių skolinimasis investicijų finansavimo tikslams (žr. 4 skyrių).

Rinkos dalyviai prognozuoja, kad įmonių investicijos iš pelno 2004 m. truputį didės ir sudarys 55 proc.

LLRI tyrimo ekspertų nuomone, sumažėjus reinvestuojamojo pelno daliai, santykinai sumažėjo ir įmonių inovacinių procesų: mažiau lėšų skiriama moksliniams ir rinkos tyrimams,

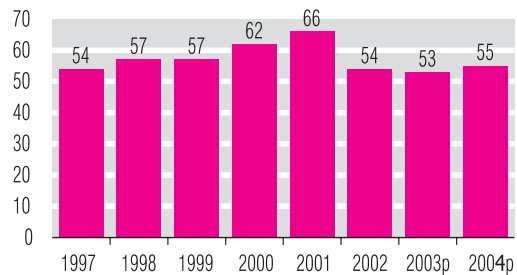
3 lentelė.

LLRI tyrimo dalyvių vertinimai ir prognozės

	2002	2003 ankst. prognozė	pokytis		2003 patiksl. prognozė	pokytis		2004 prognozė	pokytis	
			proc.	absoliučiai		proc.	absoliučiai		proc.	absoliučiai
Pelningumas	5,7	6,0	-5,3%	0,3	5,7	-5,0%	-0,3	6,1	7,0%	0,4
Nuosavybės grąža	9,7	10,3	6,2%	0,6	9,9	-3,9%	-0,4	10,4	5,1%	0,5
Investicijoms skiriama pelno dalis	54	52	-3,7%	-2	53	1,9%	1	55	3,8%	2
Mokslui ir inovacijoms skiriama išlaidų dalis	5,8	5,8	0,0%	0	5,5	-5,2%	-0,3	6,2	12,7%	0,7

3.2 grafikas

Įmonių investuojama pelno dalis, proc.

Šaltinis: Lietuvos laisvosios rinkos institutas

darbuotojų apmokymui, naujų technologijų diegimui. **Pasak rinkos dalyvių, 2003 m. tyrimas ir inovacijoms vidutiniškai bus skirta 5,2 proc. visų įmonių išlaidų, palyginti su 5,8 proc. 2002 m. ir 7,2 proc. 2001 m.**

LLRI tyrimo dalyviai sumažino anksčiau skelbtą prognozę. Šių metų pradžioje buvo manoma, kad tyrimams ir inovacijoms šiemet bus skiriama tiek pat kiek ir pernai –5,8 proc. visų įmonių išlaidų. Tikėtina, kad patikslintas santūresnes prognozes lėmė sumenkę įmonių pelningumo lūkesčiai. Reikia paminėti, kad įmonių inovacinės plėtros neskatinama ir mokesčių politikos pakeitimai.

Tyrimo duomenimis, 2004 m. tyrimas ir inovacijoms skiriama išlaidų dalis turėtų padidėti iki 6,2 proc., bet vis dar nesieks 2001 m. lygio.

4 skyrius. PINIGAI

4.1. VVP pelningumas krenta

Kintančios sąlygos rinkoje ir Vyriausybės fiskalinė politika turi įtakos rinkos dalyvių lūkesčiams. **LLRI tyrimo ekspertų nuomone, 2003 m. pabaigoje 3 m. išdo obligacijų pelningumas pirminėje rinkoje sieks 4,3 proc. Prognozuojamas pelningumas yra aukštesnis nei 2003 m. liepos pradžioje už 3 m. išdo obligacijų vidutinį pelningumą⁸³.**

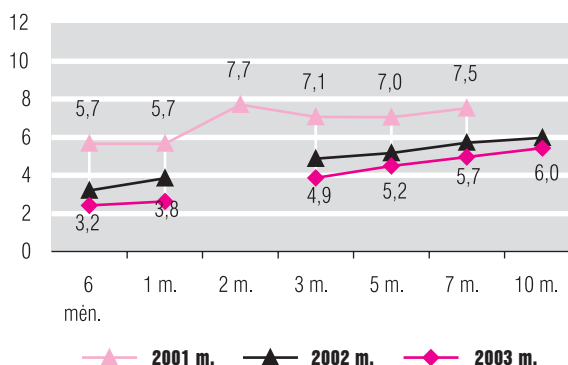
Reikia paminėti, kad šio tyrimo metu rinkos dalyviai sumažino savo ankstesnę prognozę. 2003 m. pradžioje buvo manoma, kad metų pabaigoje 3 m. išdo obligacijų pelningumas pirminėje rinkoje sieks 4,64 proc. Tikėtina, kad tokius pakeitimus daugiausia lemia neišsipildę lūkesčiai dėl spartesnio JAV ir euro zonos šalių ekonomikos atsigavimo.

Finansų ministerijos duomenimis, 2003 m. rugpjūčio pabaigoje valstybės skola už VVP, išleistus vidaus ir užsienio rinkose, buvo 9222,3 mln. Lt. Palyginti su 2002 m. pabaiga, valstybės skola už VVP padidėjo 733,0 mln. Lt arba 8,64 proc. VVP litais pirminėje rinkoje buvo išplatinta už 1326,01 mln. Lt, išpirkta – už 779,86 mln. Lt⁸⁴. Grynas skolinimasis litais, palyginti su visu 2002 m. laikotarpiu, sumažėjo 47 proc., tačiau reikia paminėti, kad 2002 m., palyginti su 2001 m., grynas skolinimasis buvo išaugęs daugiau nei keturis kartus.

Šiais metais toliau didėjo ilgesnių terminų VVP lyginamasis svoris. Išdo vekseliai (iki vienerių

4.1 grafikas

VVP litais vidutinis pelningumas, proc.

Šaltinis: Finansų ministerija

metų VVP) 2003 m. sudarė apie 12 proc. visų VVP, tuo tarpu 2002 ir 2001 m. jų dalis siekė atitinkamai apie 20 ir 30 proc. 2002 m. nustota emituoti 1 ir 3 mėnesių trukmės VVP, o praėjusių metų kovo mėnesį pirmą kartą išleistos 10 metų išdo obligacijos (nuo to laiko įvykdytos aštuonios 10 m. trukmės obligacijų emisijos).

Stabili šalies politinė bei finansinė padėtis, palūkanų normų kritimas pasaulinėse rinkose, didesnė saugių vertybinių popierių paklausa, pagerinti Lietuvos skolinimosi reitingai⁸⁵ mažino litais išleistų VVP pelningumo normą: vidutinis VVP (įskaitant taupymo laktus) pelningumas sumažėjo nuo 4,62 proc. 2002 m. iki 3,94 proc. 2003 m. (per pirmuosius tris ketvirčius).

⁸³ 2003 m. liepos pradžioje išplatintos 3 m. VVP emisijos vidutinis pelningumas siekė 3,48 proc.

⁸⁴ Neįtraukti specialiais įstatymais išleistų obligacijų išpirkimai.

⁸⁵ Šiuo metu tarptautinė kredito reitingo agentūra „Moody–Lietuvos ilgalaikiam skolinimuisi užsienio valiuta yra suteikusi Baa1 reitingą su teigiama perspektyva, nacionaline valiuta–Baa1. Atitinkamai Standard&Poor’s bei „Fitch“ yra suteikę BBB+ ir BBB reitingus su neutralia perspektyva ilgalaikiam skolinimuisi užsienio valiuta bei A– – ilgalaikiam skolinimuisi nacionaline valiuta.

Viena iš esminių kapitalo rinkos naujienų – Vyriausybė nutraukė taupymo lakštų leidimą. Per visą leidimo laikotarpį investicijos į taupymo lakštus buvo dirbtinai pelningesnės nei panašių terminų terminuoti indėliai bankuose. Pavyzdžiui, 2002 m. išplatintų 2 ir 3 metų trukmės taupymo lakštų vidutinė palūkanų norma buvo atitinkamai 5,01 ir 4,56 proc., t. y. apie 1.16 proc. punkto didesnė nei panašaus termino terminuotų indėlių palūkanos komerciniuose bankuose. Taigi į taupymo lakštus pasinaudodami tam sukurtomis schemomis ėmė investuoti ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys (nors įstatymo raidė taupymo lakštus leido įsigyti tik fiziniams asmenims). Tai iškreipė finansinių instrumentų rinką ir sudarė rimtą konkurenciją bankų indėliams ir kitoms taupymo priemonėms.

Kita naujiena – Lietuvos banko įstatymo pakeitimai, pagal kuriuos yra sumažintos kasmet iš Lietuvos banko pelno skiriamos lėšos banko atsargos kapitalui formuoti, pervedant jas *de facto* į valstybės biudžetą. Tai dalinai sumažino Vyriausybės poreikį skolintis leidžiant VVP.

Visa valstybės skola (vidaus ir užsienio, tiesioginė ir netiesioginė) 2003 m. liepos pabaigoje sudarė 13,1 mlrd. Lt, arba 24 proc. prognozuojamo 2003 m. BVP (Finansų ministerijos prognozės).

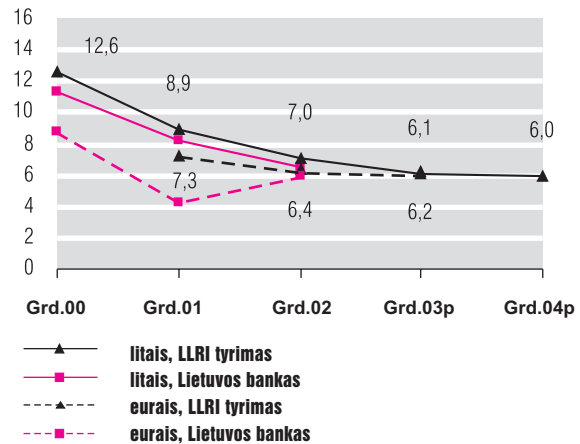
LLRI tyrimas rodo, kad rinkos dalyviai nesitiki reikšmingesnių VVP pelningumo pokyčių 2004 m. **Prognozuojama, kad 2004 m. pabaigoje 3 m. išdo obligacijų pelningumas pirminėje rinkoje sieks 4,27 proc.** Tikėtina, kad VVP pelningumo mažėjimą rinkos dalyviai sieja su Lietuvos naryste ES ir mažėjančia investicijų rizikos premija.

4.2. Skolinimosi kaina mažėja

2003 m. skolinimosi iš komercinių bankų kaina toliau mažės, nors ši tendencija neturėtų būti tokia ryški kaip prieš dvejus metus. **Rinkos dalyviai mano, 2003 m. pabaigoje 1 m. trukmės paskolą litais bus galima gauti už 6,07 proc., palyginti su 7,04 proc. 2002 m. pabaigoje, o 5 metų trukmės paskolos litais kainuos 5,99 proc. metinių palūkanų, palyginti su 6,86 proc. prieš metus.**

4.2 grafikas

1 m. paskolų palūkanos, proc.

Šaltiniai: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos bankas

Ankstesnio tyrimo metu rinkos dalyviai 2003-iesiems prognozavo aukštesnę skolinimosi bankuose kainą. Santūresnes kreditų kainos prognozes greičiausiai lemia tos pačios priežastys, kaip ir VVP atveju.

Palūkanų normų mažėjimas Lietuvoje yra pasaulio rinkų tendencijų atspindys. Jį taip pat lemia aukštas Lietuvos bankų sistemos likvidumas bei stipri bankų konkurencija.

2003 m. toliau sparčiai augo komercinių bankų kreditų portfelis. Lietuvos banko duomenimis, per 2003 m. pirmuosius septynis mėnesius komerciniai bankai suteikė kreditų už 5,6 mlrd. Lt, arba 42 proc. daugiau nei per 2002 m. tą patį laikotarpį. Sparčiai augo fizinių asmenų paimtų kreditų apimtys: per nagrinėjamą laikotarpį gyventojams suteikta kreditų už 899,5 mln. litų, t. y. 57 proc. daugiau nei per 2002 m. tą patį laikotarpį. Įmonėms per 2003 m. per septynis mėnesius suteikta kreditų už 4,7 mlrd. litų, t. y. 40 proc. daugiau nei per 2002 m. tą patį laikotarpį.

LLRI tyrimas rodo, kad 2004 m. skolinimo iš komercinių bankų kaina gali dar mažėti, nors labai nedaug, taigi prognozuojama, kad mažėjimo tendencija turėtų blėsti. **Rinkos dalyviai teigia,**

kad 2004 m. pabaigoje 1 m. trukmės paskolos litais kainuos 5,98 proc., o 5 metų trukmės paskolą bus galima gauti už 5,91 proc. metinių palūkanų.

Be bankų kreditų rinkoje toliau populiarėja lizingo ir faktoringo paslaugos. 2003 m. liepos pabaigoje šių paslaugų portfeliai sudarė beveik ketvirtadalį bankų kreditų (įskaitant bankų kreditus bankams ir finansų įstaigoms), nors jų augimo tempai buvo kiek kuklesni nei bankų kreditų: per 2003 m. pirmuosius septynis mėnesius Lietuvos lizingo asociacijos narių lizingo portfelis didėjo 21,7 proc. ir siekė 2127,7 mlrd. Lt.⁸⁶ Faktoringo portfelis, Lietuvos lizingo asociacijos duomenimis, per pirmąjį šių metų pusmetį padidėjo 23,5 proc. iki 429,5 mln. Lt.

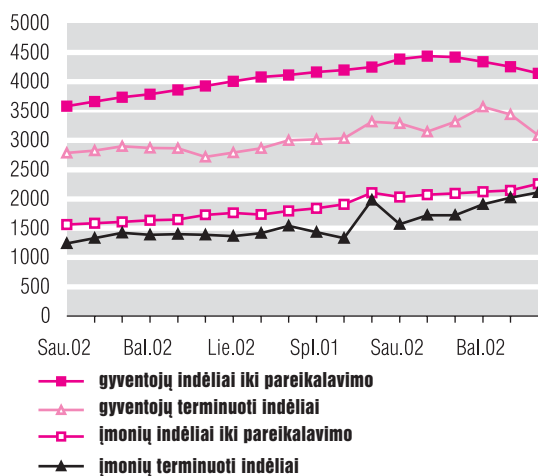
LLRI tyrimo ekspertai mano, kad ne bankų paskolų (įskaitant lizingo, faktoringo paslaugas) rinkos dalis nesikeis ir 2003 ir 2004 m., kaip ir praėjusiais metais, sudarys 18 proc.

Neigiamą įtaką lizingui ir faktoringui gali daryti priimtas Finansų įstaigų įstatymas, kuris lizingą ir faktoringą prilygino paskoloms. Kaip žinia, akcinių bendrovių įstatymas ir kiti teisės aktai draudžia skolinti atviro ir uždaro tipo akcinėms bendrovėms virš nuosavo kapitalo, o tai reiškia, kad lizingo ir faktoringo kompanijų galimybės teikti paslaugas bus stipriai suvaržytos nuosavo kapitalo atžvilgiu. Šiuo metu yra parengtas Akcinių bendrovių įstatymo projektas, kuriame jau nebėra minėto draudimo, tačiau šis draudimas, deja, lieka įstatyme. Dėl ūkinių subjektų piniginių lėšų skolinimo fiziniams bei juridiniams asmenims.

2003 m. rugsėjo pabaigoje Seimas priėmė Hipotekinių obligacijų ir hipotekinio kreditavimo įstatymą, pagal kurį išleisti hipotekos obligacijas leista tik kredito įstaigoms, įregistruotoms kaip atviro tipo akcinė bendrovė. Visos kitos finansų įstaigos paliktos už „žaidimo aikštelės“ ribų, taigi į kreditavimo rinką negalės įeiti nauji žaidėjai, kurie galėtų padidinti kreditų pasiūlą. Leidus tai daryti išskirtinai komerciniams bankams, šie tik

4.3 grafikas

Indėlių dinamika, mln. Lt

Šaltinis: Lietuvos bankas

perfinansuos turimus kreditus, ir rinkoje bus išlaikytas *status quo*. Toks sprendimas gali dar labiau padidinti finansinių paslaugų centralizaciją bankų sektoriuje⁸⁷.

4.3. Taupymas auga

Lietuvos banko duomenimis, per 2003 m. pirmąjį pusmetį komercinių bankų indėlių portfelis išaugo 14,5 proc. ir sudarė 14,0 mlrd. Lt (žr. 4.3 grafiką). Taigi taupymas šalyje ir toliau auga, tačiau jo augimo tempai yra kiek lėtesni nei prieš metus kitus.

Indėlių terminų analizė rodo, kad auga gyventojų indėliai iki pareikalavimo – per pirmąjį pusmetį jie išaugo 32 proc. Tokią situaciją lemia didėjantis darbo užmokestis, kuris paprastai pervedamas į darbuotojų einamąsias sąskaitas, bei didėjantis gyventojų kreditavimas, kai gyventojams atidaromos einamosios sąskaitos, į kurias pervedamos skolintos lėšos. Gyventojų terminuoti indėliai komerciniuose bankuose per pirmąjį pusmetį praktiškai nepakito ir 2003 m. birželio pabaigoje sudarė 4,1 mlrd. Lt. Terminuotų indėlių bankuose stabilumą daugiausia lėmė toliau mažėjančios palūkanos ir augantis ilgalaikis vartojimas (žr. 2.3 skirsnį).

⁸⁶ http://www.lease.lt/liz_portf.htm

⁸⁷ Plačiau su siūlomo modelio analize galite susipažinti straipsnyje „Naujas kreditavimo modelis – (ne)bus konkurencijos, (ne)bus naudos“ (<http://www.lrinka.lt/Straipsni/Hipotek.phtml>).

Auga įmonių turimi indėliai (tiek iki pareikalavimo, tiek terminuoti). 2001 m. pabaigoje privačių verslo įmonių turimi indėliai iki pareikalavimo sudarė 2236,4 mln. Lt, 2002 m. pabaigoje–2487,7 mln. Lt, o 2003 m. liepos pabaigoje–2597,2 mln. Lt. Terminuoti indėliai 2001 m. pabaigoje sudarė 504,8 mln. Lt, 2002 m. –848,5 mln. Lt, 2003 m. liepos pabaigoje–960,8 mln. Lt. Tikėtina, kad didesnes terminuotų indėlių apimtis lėmė tai, kad įmonėse didėjo laikinai laisvų apyvartinių lėšų, kurias jos naudingai ir saugiai investavo į terminuotus indėlius.

Kaip įprasta, per septynis 2003 m. mėnesius daugiausia buvo sudaryta terminuotų, iki 1 mėnesio trukmės indėlių sutarčių. Tačiau šalies taupymo lygiui ir bankų kreditų išteklių stabilumui kur kas svarbesni yra ilgesnės trukmės indėliai. Per nagrinėjamą laikotarpį ilgesniam nei 1 mėnesio terminui buvo priimta 6,8 mlrd. Lt indėlių, t. y. 4,2 proc. mažiau nei per 2002 m. tą patį laikotarpį. Sparčiai augo ilgesnio nei 2 metų termino indėliai. Tikėtina, kad tokias tendencijas lemia už ilgalaikius indėlius mokamos didesnės palūkanos, didesnis poreikis ir galimybės kaupti pinigus ateičiai, pagerėjęs požiūris į bankus,

bankų konkurencija ir reklama. Kita vertus, bendroje terminuotų indėlių apimtyje ilgesnio nei 2 metų termino indėliai sudaro vos 0,5 proc.

2003 m. indėlių pelningumas toliau mažėjo. Lietuvos banko duomenimis, vidutinis indėlių litais pelningumas išliko didžiausias ir rugpjūčio pabaigoje sudarė 1,27 proc. (prieš metus–1,63 proc.). Vidutinės palūkanos už terminuotus indėlius JAV doleriais ir eurai per metus sumažėjo atitinkamai 0,27 ir 0,95 proc. punkto ir 2003 m. rugpjūčio pabaigoje sudarė atitinkamai 1,11 ir 1,70 proc.

Netrukus taupymo instrumentų rinkoje gali atsirasti naujovė–jau minėtos hipotekinės obligacijos. Šie skolos vertybiniai popieriai pasaulio praktikoje rizikingumo prasme beveik nenusileidžia vyriausybės vertybiniam popieriui, o tai užtikrina ypatingos saugumo garantijos investuotojams. Tiesa, vienas iš didžiausių komercinių bankų jau 2003 m. pirmajame pusmetyje išleido nekilnojamu turtu užtikrintus vertybinius popierius, tačiau įstatymiškai investuotojai į šiuos vertybinius popierius neturi pirmenybės į įkeistą turtą.

4 lentelė.

LLRI tyrimo dalyvių vertinimai ir prognozės: palūkanų normos ir nebankinės paskolos, proc.

	2002	2003 ankst. prognozė	pokytis		2003 patiksl. prognozė	pokytis		2004 prognozė	pokytis	
			proc.	absoliučiai		proc.	absoliučiai		proc.	absoliučiai
Palūkanų normos										
1 m. paskolos litais	7,04	6,83	-3,0%	-0,21	6,07	-11,1%	-0,76	5,98	-1,5%	-0,09
1 m. paskolos eurai	6,36	6,24	-1,9%	-0,12						0
5 m. paskolos litais	6,86	6,67	-2,8%	-0,19	5,99	-10,2%	-0,68	5,91	-1,3%	-0,08
5 m. paskolos eurai	6,14	6,15	0,2%	0,01						0
3 m. trukmės VVP	4,67	4,64	-	-	4,3	-7,3%	-0,34	4,27	-0,7%	-0,03
Nebankinės paskolos	18	17,6	-2,2%	-0,4	18	2,3%	0,4	18	0,0%	0

SANTRAUKA

2003 m. liepos-rugpjūčio mėn. atlikto tyrimo duomenimis, 2003 m. Lietuvos ekonomikos augimas spartės, toliau kils gyventojų pajamos, mažės skolinimosi kaina, tačiau įmonių finansiniai rodikliai iš esmės nesikeis. Prognozuojama, kad 2004 m. Lietuvos ūkis augs panašiais tempais, sparčiau didės namų ūkių pajamos, gerės įmonių finansinė padėtis.

Rinkos dalyvių nuomone, 2003 m. bendrasis vidaus produktas augs 6,2 proc., palyginti su 5,2 proc. 2002 m. Rinkos dalyviai 1.1 proc. punktu padidino sausio mėnesį skelbtą BVP augimo prognozę. Kaip rodo tyrimas, šalies ūkį ir toliau augina vidaus rinkos ir eksporto plėtra. Anot rinkos dalyvių, 2004 m. Lietuvos ekonomikos augimo tempai iš esmės nesikeis ir sudarys 6,1 proc. Tyrimo duomenimis, rinkos dalyvių optimistinius lūkesčius stiprina artėjanti narystė Europos Sąjungoje. Rinkos dalyviai vieningai teigiamai vertina Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą poveikį mūsų šalies ekonomikai ir teigia jį būsiant stipriausią 2005-2007 m.

Prognozuojama, kad šiemet eksporto augimas kiek spartės, o importo lėtės, ir, priešingai nei 2002 m., eksporto augimo tempai vėl lenks importo. Pasak rinkos dalyvių, 2003 m. eksportas augs 12,3 proc., o importas–11,7 proc. Šių metų liepos mėnesį rinkos dalyviai nepakeitė eksporto augimo prognozės, tačiau ankstesnę importo augimo prognozę sumažino 1.1 proc. punktu. Tai galima būtų aiškinti po 2001 m. šuolio sulėtėjusiais investiciniais procesais bei lito atžvilgiu silpnėjančiu JAV doleriu, dėl kurio mažėja litais išreikšta importo vertė. Kita galima priežastis–sumenkę lūkesčiai dėl gyventojų pajamų ir kasdienio vartojimo reikmėms skiriamų lėšų augimo.

Manoma, kad 2004 m. užsienio prekybos, ypač importo, augimas spartės. 2004 m. eksportas

turėtų didėti 12,7 proc., o importas–12,4 proc. Kaip rodo tyrimo rezultatai, eksportas ir toliau augs sparčiau nei importas. Prognozės dėl spartesnio eksporto augimo greičiausiai susijusios su laukiamu JAV ir euro zonos ekonomikų atsigavimo bei artėjančia Lietuvos naryste Europos Sąjungoje.

LLRI tyrimo duomenimis, šešėlinio sektoriaus apimtys nesikeičia ir tebesudaro penktadalį šalies ekonomikos. Nors šių metų pradžioje rinkos dalyviai tikėjosi, kad šešėlinės ekonomikos šiek tiek mažės, liepos mėnesį jie vis dėlto padidino savo prognozę iki 2002 m. lygio. Tikėtina, kad tokias prognozes daugiausia lemia nemažėsianti mokesčių našta. Anot rinkos dalyvių, 2004 m. šešėlinės ekonomikos dalis BVP turėtų mažėti iki 19 proc. Kadangi mokesčių našta nesikeis ir kitamet, taip pat nemažės verslo ir darbo reguliavimų, prognozuojamas šešėlinės ekonomikos mažėjimas greičiausiai siejamas su galimu drausminančiu artėjančios narystės Europos Sąjungoje poveikiu.

Kaip rodo tyrimas, kainų augimas šiemet bus panašus kaip ir pernai. Rinkos dalyviai teigia, kad 2003 m. pabaigoje vartojimo prekių ir paslaugų kainų augimas sudarys 1,4 proc., o gamintojų–1,1 proc. Svarbu paminėti, kad metų pradžioje rinkos dalyviai tikėjosi daug spartesnio kainų augimo (atitinkamai 2,4 ir 1,7 proc.). Tam įtakos galėjo turėti sumenkę lūkesčiai dėl namų ūkių pajamų ir vartojimo augimo. Kainų augimą taip pat stabdo tvirtos lito pozicijos JAV dolerio atžvilgiu, tebestiprėjanti konkurencija vidaus rinkoje bei augantis darbo našumas.

Prognozuojama, kad sparčiau augant namų ūkių pajamoms ir vidus vartojimui, 2004 m. kainos augs daugiau nei šiemet. Anot rinkos dalyvių, per 2004 m. vartojimo prekių ir paslaugų kainos

pakils 2,2 proc., gamintojų–1,8 proc. Be gyventojų pajamų augimo, tokioms prognozėms įtakos greičiausiai turi artėjanti narystė Europos Sąjungoje, tolesnis akcizų tarifų didinimas.

Stabiliai augant ekonomikai, toliau gerėja padėtis darbo rinkoje. Rinkos dalyviai teigia, kad 2003 m. pabaigoje nedarbo lygis bus 11,3 proc., palyginti su 12,7 proc. 2002 m. pabaigoje. Gerėjant lūkesčiams, šių metų viduryje rinkos dalyviai sumažino savo ankstesnę prognozę 0.5 proc. punkto. Tikimasi, kad nedarbas ir toliau gan sparčiai mažės ir 2004 m. pabaigoje sudarys 10,5 proc.

Kaip rodo tyrimas, mokesčių našta jau kelis metus iš eilės nesikeičia. Rinkos dalyvių nuomone, 2003 m. ir 2004 m. mokesčių našta bus panašaus lygio kaip ir per pastaruosius dvejus metus–apie 36 proc. BVP. Metų pradžioje buvo prognozuojamas nedidelis mokesčio naštos augimas (iki 37 proc.), tačiau liepos mėnesį prognozė buvo sumažinta, greičiausiai dėl laukiamo didesnio BVP augimo.

Po praėjusių metų stagnacijos 2003 m. vėl tikimasi darbo užmokesčio augimo, nors ir nelabai didelio. Rinkos dalyvių nuomone, 2003 m. vidutinis darbo užmokestis didės 2,2 proc. (23 Lt/mėn.) ir sudarys 1062 Lt/mėn. Reikia paminėti, kad metų pradžioje rinkos dalyvių prognozės buvo optimistiškesnės (4 proc. augimas iki 1081 Lt/mėn.). Nepaisant dabar laukiamo didesnio nedarbo mažėjimo, darbo užmokesčio augimo prognozė buvo sumažinta, tikėtina, sumenkus įmonių pelningumo augimo lūkesčiams. Vis dėlto mažėjant nedarbui bei stiprėjančios konkurencijos sąlygomis augant darbo jėgos paklausai, įmonės yra priverstos didinti atlyginimus kvalifikuotiems darbuotojams, kurių lyginamasis svoris didėja.

Kaip rodo tyrimas, 2004 m. darbo užmokestis augs daug sparčiau–6,4 proc. (68 Lt/mėn.) ir vidutiniškai sudarys 1130 Lt/mėn. Tam įtakos greičiausiai turės tolygiai mažėjantis nedarbas ir auganti darbo jėgos paklausa, sparčiau augsiantis įmonių pelningumas bei artėjančios narystės Europos Sąjungoje perspektyvos.

Stabiliai augant ekonomikai, toliau gerėja namų ūkių padėtis, nors šiemet prognozuojamas lėtesnis

namų ūkių pajamų augimas nei 2002 m. Rinkos dalyviai mano, kad 2003 m. namų ūkių vidutinės piniginės pajamos augs 2,8 proc. (52 Lt/mėn.), palyginti su 8 proc. 2002 m., ir sudarys 1918 Lt/mėn. Pajamas didina augantis užimtumas, mažėjantis nedarbas, kylantis darbo užmokestis, didinamos pensijos. Svarbu paminėti, kad rinkos dalyviai smarkiai sumažino metų pradžioje skelbtą namų ūkių augimo prognozę (6,6 proc. iki 1990 Lt/mėn.). Kadangi darbo užmokesčio augimo prognozė buvo sumažinta ne taip smarkiai, o lūkesčiai dėl nedarbo mažėjimo netgi pagerėjo, galima daryti išvadą, kad santūresnes prognozes dėl gyventojų pajamų augimo lėmė mažėjančios kitos, nesamdomojo darbo pajamos (pvz. pajamos iš verslo).

LLRI tyrimas rodo, kad kitąmet namų ūkių padėtis vėl turėtų pastebimai gerėti. Rinkos dalyvių nuomone, 2004 m. namų ūkių vidutinės pajamos augs 7,1 proc. (137 Lt.) ir sieks 2055 Lt/mėn. Tokie lūkesčiai daugiausiai siejami su prognozuojamu spartesniu darbo užmokesčio augimu bei toliau mažėjančiu nedarbu.

Tyrimo duomenimis, šiemet didės tiek namų ūkių santaupų, tiek investicijų, nors po 2002 m. šuolio investicijų augimas smarkiai lėtės, o santaupų daugės daug sparčiau. Anot rinkos dalyvių, ilgalaikio vartojimo prekėms įsigyti šiemet vidutiniškai bus skiriama 256 Lt/mėn., arba 7,1 proc. (17 Lt/mėn.) daugiau nei 2002 m. Santaupos sudarys 260 Lt/mėn., arba 12,6 proc. (29 Lt/mėn.) daugiau nei pernai. Kasdienio vartojimo reikmėms–maistui, drabužiams, komunalinėms, transporto, ryšių paslaugoms ir t.t. –bus skiriama vos 6 Lt/mėn. daugiau nei 2002-aisiais. Sparčiau augančios santaupos ir vėl turėtų sudaryti didesnę namų ūkių pajamų dalį nei investicijos, nors reikia paminėti, kad nuo 2002 m. santaupoms ir investicijoms skiriamos lėšos yra apylygės. Šių metų viduryje rinkos dalyviai padidino tiek namų ūkių santaupų, tiek investicijų prognozes. Tuo tarpu sumenkus lūkesčiams dėl namų ūkių pajamų augimo, kasdienio vartojimo apimčių augimo prognozė (7,2 proc. augimas iki 100 Lt/mėn.) buvo gerokai sumažinta. Patikslintos 2003 m. prognozės rodo, kad santaupų ir investicijų daugės kasdienio vartojimo sąskaita.

Santaupų ir investicijų augimas siejamas su augančiomis gyventojų pajamomis. Gerėjant lūkesčiams, investicijas augina vis platesnis naudojimas bankų paskolomis, išperkamoji nuoma, gyvybės draudimu. Naujoji gyventojų pajamų apmokestinimo tvarka suteikia papildomų paskatų investicijoms.

Kylant darbo užmokesčiui ir namų ūkių pajamoms, namų ūkių santaupų ir investicijų turėtų ir toliau daugėti, tačiau santaupų augimui sulėtėjus, investicijos vėl augs sparčiau nei santaupos ir sudarys didesnę pajamų dalį. Prognozuojama, kad 2004 m. santaupos augs 8,5 proc., o investicijos 12,1 proc., o jų apimtyms tebebus apylygės—atitinkamai 282 Lt/mėn. ir 287 Lt/mėn.

LLRI tyrimo duomenimis, įmonių pelningumo ir nuosavybės gražos rodikliai 2003 m., palyginti su 2002 m., nekis, tačiau 2004-iejį įmonėms turėtų būti sėkmingesni. Rinkos dalyvių nuomone, 2003 m. įmonių grynasis pelningumas vidutiniškai sudarys 5,7 proc. Panašios tendencijos stebimos ir nagrinėjant nuosavybės gražos rodiklį. Pasak tyrimo dalyvių, įmonių nuosavybės graža 2003 m. vidutiniškai sieks 9,9 proc., palyginti su 9,2 proc. 2002-aisiais.

Rinkos dalyviai šiek tiek sumažino anksčiau skelbtas įmonių pelningumo ir nuosavybės gražos prognozes. Santūresnes prognozes greičiausiai lėmė neišsipildę lūkesčiai dėl spartesnio Vakarų šalių ekonomikos atsigavimo, stiprėjanti konkurencija vidaus rinkoje, kuri skatina įmones mažinti ne tik sąnaudas, bet ir pelno maržas, bei didėjanti kvalifikuoto darbo paklausa ir kaštai.

Kaip rodo tyrimo rezultatai, įmonių finansinė padėtis 2004 m. gerės. Tikimasi, kad grynasis pelningumas vidutiniškai augs iki 6,1 proc., nuosavybės graža—iki 10,4 proc. Tikėtina, kad šiems lūkesčiams įtakos turi narystės ES perspektyvos ir laukiama nauda, augsianti vidaus paklausa.

Pastaraisiais metais įmonės vis didesnę pelno dalį skyrė investicijoms, tačiau 2002 m. ši tendencija pasikeitė. Rinkos dalyviai teigia, kad rein-

vestuojamojo pelno augimas šiemet stabtelės, o nuo 2004 m. vėl šiek tiek didės. 2003 m. turėtų būti reinvestuota apie 53 proc. uždirbto pelno, palyginti su 66 proc. 2001 m., o 2004 m. šis rodiklis didės iki 55 proc.

Kaip rodo LLRI tyrimas, mažėjant investicijoms, mažiau lėšų skiriama inovacijoms, moksliniams ir rinkos tyrimams, darbuotojų apmokymui, naujų technologijų diegimui. Pasak rinkos dalyvių, 2003 m. tyrimams ir inovacijoms bus skiriama 5,5 proc. visų įmonių išlaidų, palyginti su 5,8 proc. 2002 m. ir 7,2 proc. 2001 m. Šių metų pradžioje buvo manoma, kad tyrimams ir inovacijoms skiriamų išlaidų dalis šiemet nesikeis, bet liepos mėnesį prognozė buvo šiek tiek sumažinta. Tačiau gerėjant įmonių finansinei padėčiai 2004 m. šių išlaidų dalis turėtų didėti iki 6,2 proc.

Stabili šalies politinė ir finansinė padėtis bei palūkanų normų kritimas pasaulinėse rinkose toliau mažina VVP pelningumo normas Lietuvoje. Rinkos dalyvių nuomone, 2003 m. pabaigoje 3 m. išdo obligacijų pelningumas pirminėje rinkoje sieks 4,3 proc. Prognozuojamas pelningumas yra aukštesnis už 3 m. išdo obligacijų vidutinį pelningumą 2003 m. liepos pradžioje (3,48 proc.). Reikia paminėti, kad šių metų pradžioje rinkos dalyviai tikėjosi aukštesnio pelningumo (4,67 proc.). Tikėtina, kad prognozė buvo sumažinta sumenkus lūkesčiams dėl spartesnio JAV ir euro zonos šalių ekonomikos atsigavimo.

Rinkos dalyviai nesitiki reikšmingų VVP pelningumo pokyčių 2004 m. Prognozuojama, kad 3 m. išdo obligacijų pelningumas 2004 m. pabaigoje sudarys 4,27 proc. Laukiamas VVP pelningumo mažėjimas gali būti siejamas su Lietuvos naryste ES ir mažėjančia investicijų rizika.

Tyrimo duomenimis, 2003 m. skolinimosi iš komercinių bankų kaina turėtų toliau mažėti, nors ne taip smarkiai kaip per pastaruosius dvejus metus. Rinkos dalyviai mano, kad 2003 m. pabaigoje 1 m. trukmės paskolą litais bus galima gauti už 6,07 proc., palyginti su 7,04 proc. 2002 m. pabaigoje, o 5 metų trukmės paskolos litais

kainuos 5,99 proc. metinių palūkanų, palyginti su 6,86 proc. prieš metus. Kaip ir VVP atveju, rinkos dalyviai sumažino sausio mėnesį skelbtas prognozes. Skolinimosi bankuose kainą mažina stabili šalies finansinė padėtis, stipri bankų konkurencija ir aukštas Lietuvos bankų sistemos likvidumas. Rinkos dalyviai mano, kad per 2004 m. skolinimosi bankuose kaina turėtų dar mažėti: 1 m. trukmės paskolos litais kainuos 5,98 proc., o 5 metų–5,91 proc. metinių palūkanų.

Anot LLRI tyrimo ekspertų, ne banko paskolų (įskaitant lizingo, faktoringo paslaugas) rinkos dalis nesikeis ir toliau sudarys 18 proc. rinkos.

Rinkos dalyviai prognozuoja, kad 2003 m. pabaigoje vienas JAV doleris bus vertas 3,16 lito. Tai yra kiek daugiau nei 2003 m. liepos mėnesio pabaigoje buvęs kursas rinkoje. Rinkos dalyviai sumažino sausio mėnesį išsakytą prognozę 0,20 lito. 2004 m. laukiama JAV dolerio vertės augimo. LLRI tyrimo duomenimis, 2004 m. pabaigoje vienas JAV doleris kainuos 3,33 lito.

Kitas tyrimas bus atliktas 2004 m. pradžioje. Jis parodys, kokie bus rinkos dalyvių 2003 m. ekonomikos rodiklių *ex poste* vertinimai, palyginti su ankstesnėmis prognozėmis, ir kaip bus patikslintos 2004-ųjų prognozės.

TYRIMO EKSPERTAI

Eglė Adomavičienė (Danisco Sugar), Antonis Balkūnas (Vokė-II), Laimonas Belickas (Nordea Bank Lietuva), Valerij Belonožko (Ribenos prekyba), Algirdas Bučas (Invalida), Laisvūnas Butkus (GNT), Augimantas Čepelis (Serpantinas), Rimantas Černauskas (3M atstovybė Lietuvoje), Nerijus Dagilis (Hermis fondų valdymas), Nerijus Datkūnas (Utenos trikotažas), Marius Daugintis (Siemens), Aurelijus Deltuva (Grafobal Vilnius), Mindaugas Gedvilas (Malsena), Artūras Grebliauskas (Klaipėdos mediena), Adomas Grigaitis (Litagra), Rytis Jakaitis (Prime Investment), Žilvinas Jaskėlevičius (Sostena), Andrius Jovaiša (Apranga), Stanislovas Jurkuvėnas (Grafobal Vilnius), Milda Kablienė (If draudimas), Edmundas Kačkus (Vilniaus miesto savivaldybė), Algirdas Kateiva (KLASCO Servisas), Artūras Keleras (Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas), Edmundas Kolevaitis (ECG), Rimantas Kraujelis (Eksma), Algimantas Kundrotas (Vereins-Und Westbank AG), Kęstutis Kvainauskas (advokatų kontora Miškinis, Kvainauskas ir partneriai), Kęstutis Lipnickas (Santa Monica Networks), Raimundas Lukoševičius (Sarma), Ramūnė Makauskienė (Skanska Statyba), Rolandas Markevičius (Algoritmų sistemos), Remigijus Mielinis (Armila), Rimantas Miknius (Holiday Inn Vilnius), Audrius Mikšys (Ragutis), Aurelijus Motiejūnas (Paroc), Algis Narutis (Amanda), Šarūnas Nedzinskas (Švyturys – Utenos alus), Andrius Nikitinas (Lietuvos pramonininkų konfederacija), Žilvinas Pakeltis (Tetra Pak Lietuva), Arūnas Parvenskas (Klaipėdos kartonas), Norbertas Pranckus (MGBI Investment), Daiva Rakauskaitė (Viastrata), Raimondas Rapkevičius (Nordea Bank Lietuva), Arvydas Rudokas (Boehringer Ingelheim Pharma GesmbH atstovybė Lietuvoje), Arūnas Rumskas (Commercial Union Lietuva Gyvybės draudimas), Vaidas Savukynas (MG Baltic Trade), Dalijus Skietris (Audimas), Rūta Skyrienė (Asociacija „Investors–Forum“), Dmitrijus Slepniovas (Lietuvos pramonininkų konfederacija), Ignas Staškevičius (VP Market), Arvydas Strumskis (Viastrata), Daiva Sutkaitytė (Bitė GSM), Apolinaras Škikūnas (Tilde Informacinės Technologijos), Vaclovas Šleinota (Vilniaus Vingis), Daiva Šlekienė (Senukų prekybos centras), Viktorija Trimbel (Finansų analitikų asociacija), Rimantas Tuskevičius (Eko Rivi), Gintas Umbrasas (Ekonominės konsultacijos ir tyrimai), Remigijus Vainius (Baltijos parkai), Darius Varnas (Baltic Logistic System Vilnius), Klavdija Veršinina (Italiana International), Daina Vigelienė (Baltika Lietuva), Angelija Zokaitienė (Ekranas), Artūras Žygelis (Wrigley Scandinavia AB atstovybė Lietuvoje), Danutė Žižienė (LPC „Litexpo“), Rasa Žvirblienė (Šilutės baldai)